

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - YLEMPI AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

VANHEMPIEN OSALLISUUS PERHEKUNTOUTUKSESSA

Kehittämissuhteita osallisuuden edistämiseen

TEKIJÄ/T:

Minna Moilanen
TYKU19SY

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Tutkinto-ohjelma Kuntoutuksen tutkinto-ohjelma	
Työn tekijä(t) Minna Moilanen	
Työn nimi Vanhempien osallisuus perhekuntoutuksessa/Kehittämisehdotuksia osallisuuden edistämiseen	
Päiväys 8.3.2022	Sivumäärä/Liitteet 53/3
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Vaalijalan kuntayhtymä	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Osallisuus on terveys- ja sosiaalihuoltoa ohjaava arvo sekä tavoiteltava ominaisuus. Kuntoutusalalla sitä pidetään jopa kuntoutuksen edellytyksenä. Osallisuutta voidaan tarkastella usealla eri tasolla. Asiakasosallisuudella tarkoitetaan asiakkaan osallisuutta omaan palveluun. Lasten ja nuorten kuntoutuksessa vanhemmat ovat tärkeä osa kuntoutusta. Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa on uutena palveluna aloitettu perhekuntoutus, joka mahdollistaa vanhempien osallistumisen lapsen tai nuoren kuntoutukseen. Perhekuntoutuksen tulisi perustua yksilöllisille perheen tarpeille sekä perheen osallisuuden vahvistamiselle.</p> <p>Tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena oli laatia kehittämisehdotuksia perhekuntoutukselle. Tavoitteena oli saada tietoa osallisuuden toteutumisesta perhekuntoutuksessa vanhempien kokemusten kautta. Vanhemmilta saatua tietoa hyödynnettiin ideoidessa, miten perhekuntoutusta voidaan kehittää vanhempien osallisuutta tukevaksi.</p> <p>Tutkimuksellisessa kehittämistyössä käytettiin laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Aineisto hankittiin teemahaastatteluin. Yksilöhaastattelut tehtiin neljälle perhekuntoutukseen osallistuneelle vanhemmalle. Haastattelujen tulosten mukaan perhekuntoutuksessa toteutui vanhempien osallisuutta tukevia ja sitä heikentäviä elementtejä. Vanhempien osallisuuden toteutumista tarkasteltaessa haastateltavien vanhempien osallisuus toteutui mahdollisuutena tehdä valintoja kuntoutuksen sisältöihin ja mielipiteiden huomioon ottamisena sekä mahdollisuutena osallistua kuntoutusprosessiin. Vanhemmat kokivat saavansa tietoa tarpeeksi, mutta ohjausta arjen tilanteisiin sekä tuen saamista tulisi lisätä. Perhekuntoutuksen tavoitteiden mukaisia toimintoja tulisi lisätä perhekuntoutukseen. Kaikki vanhemmat kokivat hyötynensä perhekuntoutuksesta. Vanhempien osallisuudessa tulee kiinnittää huomiota perheiden yksilöllisyyteen. Osallisuutta voidaan lisätä varmistamalla heidän kokonaisvaltainen huomioiminen perhekuntoutusprosessissa. Työntekijällä on merkittävä rooli vanhempien osallisuuden tukemisessa.</p> <p>Vanhempien teemahaastattelujen tuloksia hyödynnettiin moniammatillisessa työpajatyöskentelyssä, jossa oli tarkoituksena kehittää ja ideoida, miten perhekuntoutusta voidaan kehittää vanhempien osallisuutta tukevaksi.</p> <p>Opinnäytetyön aineiston pohjalta nousi viisi kehittämisehdotusta, joiden avulla voidaan edistää vanhempien osallisuutta perhekuntoutuksessa. Kehittämisehdotukset: 1. Perhekuntoutuksen vaiheittainen eteneminen, 2. Yksilöllisten palvelujen saannin ja moniammatillisen työskentelyn varmistaminen, 3. Perhekuntoutuksen oman työryhmän perustaminen, 4. Vanhempien kuulluksi tulemisen ja tukemisen lisääminen, 5. Perhekuntoutuksen mahdollisuus ilman yksilökuntoutusta. Jatkotutkimuksen aiheeksi nousi kehittämisehdotusten jalkauttaminen organisaatioon ja niiden vaikutusten arviointi.</p>	
Avainsanat vanhempien osallisuus, lasten ja nuorten kuntoutus, perhekuntoutus	

Field of Study Social Services, Health and Sports	
Degree Programme Master's Degree Programme in Rehabilitation	
Author(s) Minna Moilanen	
Title of Thesis Parental involvement in family rehabilitation/ Development proposals to promote involvement	
Date 8.3.2022	Pages/Appendices 53/3
Client Organisation /Partners Vaalijalan kuntayhtymä	
<p>Abstract</p> <p>Participation is a guiding principle and a desired feature in health and social care. In the field of rehabilitation it is considered to be a precondition for rehabilitation. Participation can be observed from various different perspectives. First, customer involvement describes how a customer is a part of one's own rehabilitation. Second, parental involvement is an essential part of child and adolescent rehabilitation. In view of this, Vaalijala has launched a new service called family rehabilitation that focuses on parents' involvement in child or adolescent rehabilitation. Family rehabilitation should be based on individual needs of families and on strengthening family participation.</p> <p>The primary purpose of this developmental research was to design development ideas for family rehabilitation. The goal was to gain information on how participation in family rehabilitation realized through parents' experiences. The parents' experience of how to improve family participation in rehabilitation was taken into account when designing the services.</p> <p>The method used in the developmental research was qualitative. The material was collected through thematic interviews. In-person interviews were conducted with four parents involved in the rehabilitation of the family. The results of the interviews showed that there were both strengthening and weakening elements in parental rehabilitation. When investigating parental involvement, the participating parents saw it as an opportunity to make decisions about the content of rehabilitation. The opportunity to participate in the rehabilitation process and taking their views into account were also seen as important.</p> <p>Furthermore, parents felt they were provided enough information, but, however, wished for more guidance and support in everyday situations. Thus, family-based rehabilitation goals should be added to the content of family rehabilitation. All parents involved in family rehabilitation felt that it was beneficial to them. In the involvement of parents, attention must be paid to the individuality of the families. Comprehensive consideration for family rehabilitation is key to ensuring parental involvement. Importantly, employees have an important role to play in supporting parental involvement.</p> <p>The results of the thematic interviews with parents were utilized in multi-professional workshops. The purpose of these workshops was to improve and idealize the development of family rehabilitation focused on parental involvement.</p> <p>In conclusion, the development proposals generated include the following: 1. Phased progress on family rehabilitation, 2. Access to personalized services and ensuring multi- professional work, 3. Establishment of family rehabilitation work group, 4. Increase of hearing and supporting parents, 5. Possibility of family rehabilitation without individual rehabilitation.</p> <p>Based on the present thesis process, a topic of further research was the implementation of development proposals in the organization and the evaluation of their impact.</p>	
<p>Keywords</p> <p>Parental involvement, children and adolescents rehabilitation, family rehabilitation</p>	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	OSALLISUUDEN MONINAISUUS	7
2.1	Asiakkaan osallisuus kuntoutuspalveluissa	7
2.2	Vanhempien osallisuus perhekuntoutuksessa	9
2.3	Perhekeskeisyys vanhempien osallisuuden tukemisessa	10
3	LASTEN JA NUORTEN KUNTOUTUS.....	12
3.1	Perhe on tärkeä osa lasten ja nuorten kuntoutusta	13
3.2	Perhekuntoutus osana lasten ja nuorten kuntoutusta	14
3.3	Perhekuntoutuksen muodot ja sisältö	14
3.4	Perhekuntoutus Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa	15
4	TUTKIMUKSELLISEN KEHITTÄMISTOIMINNAN PROSESSI.....	17
4.1	Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tehtävä	18
4.2	Kehittämistyön lähestymistapa ja menetelmät	18
5	PERHEKUNTOUTUKSEEN OSALLISTUNEIDEN VANHEMPIEN TEEMAHAASTATTELUT.....	20
5.1	Toteutus	20
5.2	Aineiston analyysi ja tulkinta.....	21
6	TEEMAHAASTATTELUIDEN TULOKSET	24
6.1	Tiedonkulku.....	24
6.2	Mielipiteiden kuunteleminen	24
6.3	Osallistuminen kuntoutukseen	25
6.4	Yhteistyö työntekijöiden kanssa	25
6.5	Perhekuntoutuksesta saatu hyöty ja tuki	26
6.6	Perhekuntoutuksen tavoitteiden asettaminen ja niiden arviointi	26
6.7	Tuen ja avun saanti	27
6.8	Perhekuntoutuksen sisällölliset toiminnot.....	27
6.9	Oppilaskodin toimintaan osallistuminen	28
6.10	Yhteenveto teema haastatteluiden tuloksista	29
7	MONIAMMATILLISEN KEHITTÄMISEN TYÖPAJA	30
7.1	Toteutus	30
7.2	Aineiston analyysi ja tulkinta.....	31

8	MONIAMMATILLISEN TYÖPAJAN TULOKSET	32
8.1	Perhekuntoutuksen oma työryhmä	32
8.2	Perhekuntoutuksen mahdollisuus ilman yksilökuntoutusta	32
8.3	Perhekuntoutuksen vaiheittainen eteneminen	33
8.4	Vanhempien kuulluksi tuleminen ja tukeminen	34
8.5	Yksilölliset perhekuntoutuksen kuuluvat palvelut	34
8.6	Moniammatillisuuden varmistaminen	35
8.7	Yhteenveto moniammatillisen kehittämisen työpajan tuloksista	36
9	KEHITTÄMISEHDOTUKSET PERHEKUNTOUTUKSELLE	37
10	POHDINTA.....	40
10.1	Yhteenvetoa tutkimustuloksista ja johtopäätökset	40
10.2	Eettisyyden ja luotettavuuden arviointia	42
10.3	Jatkotutkimusehdotukset.....	44
	LÄHTEET	45
	LIITE 1: TEEMAHAASTATTELU RUNKO	50
	LIITE 2. TUTKIMUKSEEN SUOSTUMUS- LOMAKE.....	51
	LIITE 3. TUTKIMUKSEEN SUOSTUMUS - LOMAKE.....	52

1 JOHDANTO

Osallisuus on kansainvälisesti tunnustettu ja Suomen hallitusta sekä Euroopan unionia ohjaava arvo. Osallisuus on yhteydessä ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. Osallisuuden edistäminen on huomioitu useissa toimenpide-ehdotuksissa sekä kansallisissa ohjelmissa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2021.) Osallisuudesta on tullut terveys- ja sosiaalihuoltoa ohjaava arvo sekä tavoiteltava ominaisuus (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014, 228).

Jo vuonna 2002 kuntoutuksen selonteossa nostettiin esille kuntoutujan osallisuuden tärkeys kuntoutusprosessiinsa. (Kuntoutuksen selonteko 2002.) Edelleen tänä päivänä osallisuutta painotetaan paljon kuntoutusalalla ja pidetään jopa kuntoutuksen edellytyksenä. Perhekuntoutuksessa perheiden osallisuus on kuntoutuksen perusta. Lasten ja nuorten kuntoutuksessa vanhempien osallisuuden mahdollistaminen ja tukeminen sekä heidän sitouttamisensa kuntoutukseen nivoutuu osaksi kuntoutusta sekä kuntoutuksen vaikuttavuutta. (Kokkonen 2001, 399.) Perhekeskeisyys on kansainvälisellä tasolla tutkittu ja tiedostettu lasten ja nuorten kuntoutusta ja hoitoa ohjaava periaate, joka ohjaa perheiden kanssa työskentelyä. Lasten ja nuorten kuntoutuksessa perheellä on tärkeä rooli. Perhekeskeinen työskentely tukee ja mahdollistaa perheiden osallistumisen kuntoutukseen. (Bailey, Raspa & Fox 2012, 217; Bamn & Rosenbaum 2008, 1620–1622.)

Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa lasten ja nuorten kuntoutuksen viitekehykseen on kirjattu perheiden osallisuus. Tiivis yhteistyö perheiden kanssa on olennainen osa lasten ja nuorten kuntoutusta. Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa aloitettiin uutena palveluna perhekuntoutus keväällä 2021. Perhekuntoutus on Vaalijalalle uusi toimintamalli, jossa mahdollistetaan perheen osallistuvan lapsen tai nuoren kuntoutukseen. Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena on saada tietoa perhekuntoutukseen osallistuvilta vanhemmilta osallisuuden toteutumisesta perhekuntoutuksessa. Vanhemmilta saatua tietoa hyödynnetään ideoidessa, miten perhekuntoutusta voitaisiin edelleen kehittää vanhempien osallisuutta tukevaksi. Tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena on laatia kehittämissuhteita perhekuntoutukselle.

Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa on tutkittu ja kehitetty perheiden kanssa tehtävää työtä (Karvonen 2013; Kauppinen 2017). Kehittämistyötä on tehty erityisesti työntekijöiden näkökulmasta. Perhekuntoutuksen palvelu voidaan nähdä jatkumona perheiden kanssa tehtävän työn kehittämiseksi. Palveluiden kehittäminen asiakkaan tarpeita vastaaviksi vaati heidän näkökulmansa huomioinnin (Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011, 11.) Tutkimuksellisessa kehittämistyössäni myös asiakkaan kokemuksellista tietoa hyödynnetään kehittämisessä työntekijöiden ohella. Asiakkaan osallisuus rakentaa pohjan kuntoutukselle, jonka vuoksi kehittämistyössä tarkasteltava aihe on tärkeä ja merkityksellinen.

2 OSALLISUUDEN MONINAISUUS

Osallisuus tukee hyvinvointiamme ja se nähdään myös syrjäytymisen vastakohtana. Se on kuulluksi tulemistä sekä vuorovaikutuksessa olemista. Se on mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämään koskeviin asioihin, mutta myös vastuuta kantaa seuraukset omista valinnoistaan. (Karhula, Veijola & Ylissassi 2016, 229; Närhi, Kokkonen & Matthies 2014, 232–233; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2021). Osallisuuden kokemus lisää asiakkaan hyvinvointia. Lisäksi asiakasosallisuus edesauttaa palveluiden vaikuttavuuden kehittämisessä. (THL 2019).

Osallisuuden käsitettä määritellään laajaksi sekä kontekstisidonnaiseksi. Osallisuus kuvataan myös muuttuvaksi tilaksi, joka ei ole pysyvä vaan vaihtelee elämäntilanteiden mukaisesti. Osallisuutta voidaan tarkastella eri tasoilla. Osallisuutta voidaan kuvata myös yksilön kokemuksena. Osallisuuden kokemus syntyy ihmisen kuuluessa hänelle merkityksellisiin ryhmiin tai yhteisöihin ja hänen vaikuttamisaan asioihin. (Leeman & Hämäläinen 2016, 589; Raivio 2018, 32; Kivinen, Vanjusov & Vornanen 2020, 269.)

Osallisuuden (involvement) käsitteeseen liitetään osallistuminen (participation) sekä osallistaminen. Osallisuutta ja osallistumista käytetään usein synonyymeina, mutta niissä on sisällöllisiä eroja. Osallistuminen on osallisuutta. Osallistuminen voidaan määrittää aktiiviseksi toiminnaksi, joka tukee osallisuutta ja osallistaa. (Leeman & Hämäläinen 2015, 2.) Osallistumiseen liitetään vapaaehtoisuus ja henkilön oma halu osallistua. Osallistuminen nähdään myös yhtenä osallisuuden tunnetta lisäävänä tekijänä (THL 2019a). Osallistuminen tapahtuu vuorovaikutussuhteessa toiminnoissa. Osallistamiseen taas liitetään passiivisuus, jolloin henkilöä tuetaan osallistumaan. Osallistamisen kautta voi syntyä osallistumista tai osallisuutta. (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014, 233.)

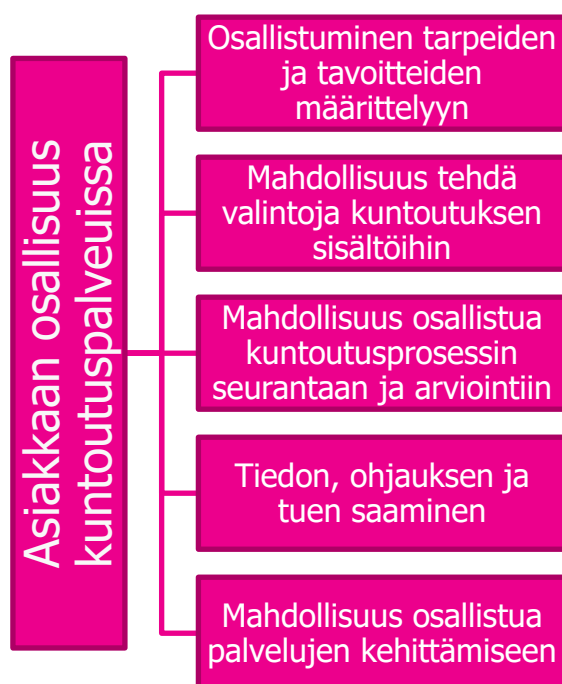
Osallisuutta kuvataan usean mallin ja viitekehyksen kautta. Yksi tunnetuista osallisuutta kuvaavista malleista on Roger Hartin osallisuuden portaat sekä Harry Shierin osallisuuden tasot (Shier 2001, 107–117). Nämä mallit kuvaavat lasten osallisuutta, mutta niitä on käytetty osallisuuden kuvaamisessa monella eri tieteen alalla. Roger Hartin (Shier 2001, 108–110) osallisuuden portaissa kuvataan osallisuuden toteutumista kahdeksalla porrastasolla. Osallisuuden toteutumista ei tapahdu alimmilla portailla vaan ainoastaan portaita ylöspäin mentäessä, joka portaalla osallisuus lisääntyy. Shier kuvaan osallisuutta aikuisen toiminnan kautta. Shierin osallisuuden tasot määrittyvät siten, että ensimmäisellä tasolla ajatellaan lapsen tulevan kuulluksi. Toisella tasolla lasta tuetaan ilmaisemaan mielipiteitään ja kolmannella tasolla heidän mielipiteensä otetaan huomioon. Neljännellä tasolla katsotaan lapset olevan mukana päätöksen teon prosesseissa ja viimeisellä tasolla lapset jakavat vallan ja vastuun päätöksentekoprosessissa. (Shier 2001, 110–115.)

2.1 Asiakkaan osallisuus kuntoutuspalveluissa

Tutkimuksellisessa kehittämistyössäni osallisuuden käsite nivoutuu asiakasosallisuuteen perhekuntoutuksessa. Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa perhekuntoutuksessa perheet ovat asiakkaana. Tarkastelen kehittämistyössäni osallisuuden käsitettä palvelukäyttäjän näkökulmasta. Tällöin voidaan puhua asiakasosallisuudesta tai asiakkaan osallisuudesta. Asiakkaan osallisuus voidaan nähdä vain mahdollisuutena vaikuttaa omaan palveluun tai asiakas voi osallistua suunnitteluun ja kehittämiseen

yleisellä tasolla. (Laitila 2010, 183; Leeman & Hämäläinen 2016, 587–588; Toikko 2006, 4). Kokeemukseen osallisuudesta vaikuttaa mm. vaikutusmahdollisuudet sekä tieto eri vaihtoehdoista. Asiakkaan osallisuuteen sekä osallistumiseen on sidoksissa osallisuuden kokemuksellisuus. Osallisuus viittaa yksilön henkilökohtaiseen kokemukseen, joka voi vaihdella henkilöiden välillä. Kokemuksellista osallisuutta voidaan tukea asiakkaita osallistamalla sekä edistämällä heidän osallistumistaan. (Leeman & Hämäläinen 2015, 4–6.)

Kuntoutuksen kontekstissa osallisuutta voidaan määritellä myös asiakkaan aktiiviseksi osallistumiseksi. Kuntoutuksen tulisi perustua myös tavoitteellisesti lisäämään asiakkaan osallistumisen mahdollisuuksia. (Autti-Rämö, Mikkelsen, Lappalainen & Leino 2016, 59.) Asiakasosallisuutta voidaan määrittää seuraavanlaisesti: ”Asiakasosallisuus tarkoittaa, että asiakas osallistuu aktiivisesti palvelun suunnitteluun, järjestämiseen, tuottamiseen, kehittämiseen, ja/tai arviointiin” (Leeman & Hämäläinen 2015, 2). Asiakkaan osallisuus näyttäytyy erilaisena riippuen kontekstista tai viitekehystä. (Leeman & Hämäläinen 2016, 587). Asiakkaan osallisuutta kuntoutuksen palvelujärjestelmässä kuvaa Härköpää (2015) seuraavanlaisesti (Kuvio 1.)

KUVIO 1. Osallisuus kuntoutuksen palvelujärjestelmässä Härköpää (2015) mukaan Kosciulek (1999,5) mukaillen

Kosciulek (1999, 4–6) mukaan asiakaslähtöisissä palveluissa kuntoutujalla tulee olla mahdollisuus saada mielipiteensä kuuluville, tehdä valintoja sekä määrittää kuntoutuspalveluja omien tarpeiden mukaisesti. Kuntoutujalla tulee olla mahdollisuus osallistua ja olla aktiivisesti mukana kuntoutuspalveluiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. Kuntoutujalle tulee varmistaa tiedon sekä tuen saanti. Tietoa kuntoutujalle tulee antaa mm. saatavilla olevista palveluvaihtoehdoista. Asiakkaan osallistuminen palvelujen kehittämiseen tulisi mahdollistaa.

Laitilan (2010, 184–186) tutkimuksen mukaan asiakkaiden tavat olla osallisena kuntoutuksessa eroavat toisistaan. Tämän vuoksi tarvitaan myös erilaisia tapoja osallistamiseen. Asiakkaan osallisuuden perustana on mahdollisuus vaikuttaa omaan hoitoon ja kuntoutukseen. Osallisuutta voidaan tukea erilaisilla toimintatavoilla sekä käytännöillä. Myös johtamiskulttuuri sekä työntekijöiden asenteet nähdään tutkimuksessa osallisuuteen vaikuttavina tekijöinä. Asiakkaan osallisuus ei myöskään tarkoita työntekijöiden asiantuntijuudesta luopumista vaan se muuttaa asiantuntijuuden roolia. Asiakkaan riittävä tiedonsaanti on myös mahdollistettava, jotta asiakas voi valita ja vaikuttaa palveluihinsa. Osallistumisessa pitää huomioida myös asiakkaan halu olla palvelun saaja omien voimavarojen mukaisesti tällöin asiakkaan on saatava määrittää osallisuuden määrä.

Asiakkaiden osallisuudesta säädetään myös useammassa laissa. Kuntalain 22 § säädetään kuntalaisten osallisuudesta osallistua kunnan ja palvelujen järjestäjien toimintaan (Kuntalaki 410/2015). Sosiaalihuoltolain yhtenä tarkoituksena on vähentää eriarvoisuutta ja lisätä osallisuutta. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Sosiaalihuollon asiakaslaissa 8 § säädetään asiakkaan itsemääräämisoikeudesta sekä osallistumisoikeudesta. Lain mukaan asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/218.)

2.2 Vanhempien osallisuus perhekuntoutuksessa

”Perheiden osallisuudella tarkoitetaan perheen mahdollisuutta osallistua kuntoutuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja hyödyllisyyden arviointiin” (Pärnä 2010, 50). Osallisuuden vahvistamisella mahdollistetaan lapsen ja perheen kuntoutuminen (Pärnä 2010, 44; Kokkonen 2001, 399). Pärnän (2010, 45) mukaan erityistä tukea tarvitsevien lasten ja perheiden kanssa tulisi käydä myös keskustelua osallisuudesta. On tärkeää miettiä, kuinka se käytännössä toteutetaan. Perheiden osallisuus edellyttää koko perheen hyvinvoinnin ja arjen tukemista huomioiden perheen kaikki jäsenet. Oikeanlainen tuki arkeen mahdollistaa perheelle kuulluksi tulemisen kokemuksen. Kaskelan ja Kekkonen mukaan (2006, 25–27) vanhempien osallistaminen tarkoittaa vanhempien mukaan ottamista ja osallisuudella viitataan konkreettiseen osallistumiseen. Osallistumisen kautta vahvistetaan tunnetta osallisuudesta. Heidän osallisuuttaan mahdollistaa tiedon kulun sujuminen, joka liittyy heidän arkeensa, palveluihin sekä vaikutusmahdollisuuksiin (Kallinen ym. 2018, 19).

Työntekijöillä on merkittävä rooli vanhempien osallisuuden tukemisessa. (Kallinen ym. 2018, 19; Kaskela & Kekkonen 2006, 26; Kivinen, Vanjusov & Vornanen 2020, 283–284; Laitila 2010, 185; Miller & Törrönen 2010, 70; Vuorenmaa 2016, 67). Työntekijät voivat vahvistaa osallisuutta olemalla tietoisia lasten, nuorten ja perheen arjesta ja kuuntelemalla heitä. (Kallinen ym. 2018, 19). Vanhempien osallistumiseen vaikuttavana tekijänä nähdään vanhemman ja ammattilaisen välinen suhde. Positiivinen suhde tukee vanhemman osallistumista ja negatiivinen suhde heikentää osallistumista (Phoenix, Jack, Rosenbaum & Missiuna 2020, 2155–2156.) Työntekijöiden tehtävänä on tukea ja rohkaista lapsia, nuoria ja vanhempia osallistumaan kuntoutukseen (Melamies, Pärnä, Heino & Miller 2012, 103).

Vanhempien osallistumista lasten kuntoutuksen kartoittavan tutkimuksen mukaan vanhemmat osallistuvat kuntoutuksen prosessiin monella eri tavalla. Vanhempien mielestä heidän osallisuuttaan las-

ten ja nuorten kuntoutukseen voi edistää lisäämällä vanhempien sekä työntekijöiden välistä vuorovaikutusta sekä osallistaa heitä enemmän kuntoutuksen tavoitteiden asetteluun sekä hoitoon. (Siebes, Wijnroks, Ketelaar, Schie, Gorter & Vermeer 2007, 201–203.)

Maarit Vuorenmaa (2016, 67) tutki väitöskirjassaan äitien ja isien osallisuutta perheissä ja lasten palveluissa sekä osallisuuteen yhteydessä olevia tekijöitä. Tulokset osoittivat, että arjen toimivuudella sekä avun saamisella lähipiiristä oli osallisuutta vahvistava vaikutus. Vanhemmuuden huolet taas vähensivät osallisuutta. Merkittävänä huolena nousi esille omien taitojen riittävyys toimia vanhempana. Osallisuuteen liitettiin tärkeänä tekijänä lapsen palveluihin liittyvät tekijät. Osallisuutta tuki vaikutusmahdollisuus lasten ja perheen palveluihin sekä tiedonsaanti palveluista. Vanhempien osallisuutta vähensi työntekijälähtöiset päätöksenteot palvelutapaamisissa.

Kallinen ym. (2018, 16–18) määrittävät artikkelissaan lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden edellytyksiä, mahdollisuuksia sekä haasteita monitoimijaisessa yhteistyössä. Osallisuus nähdään asiakkaiden oikeanlaisen tuen ja avun saamisen yhtenä edellytyksenä. Vanhempien mukaan osallisuutta tukee palvelutilanteissa toimiva vuorovaikutus ja kuunteleminen sekä kiireettömyys. Vanhemmat toivovat myös yksilöllisyyden ja kokonaistilanteen huomioimista sekä eri ratkaisuvaihtoehtojen arviointia.

Halmeen, Vuorisalmen ja Perälän (2014, 74–77) tutkimuksessa tarkasteltiin työntekijöiden näkökulmasta tuen, osallisuuden ja yhteistoiminnan toteutumista lasten- ja perheiden palveluissa. Tutkimuksen mukaan vanhempien osallisuus tukeminen perheissä toteutui hyvin. Vanhempien osallisuutta tuettiin kannustamalla avun pyytämiseen sekä jaettiin tietoa vanhemmille siitä, miten menetellä lapsen kanssa haasteellisissa tilanteissa. Vanhempia tuettiin myös tunnistamaan lapsensa vahvuuksia ja luottamaan omiin kykyihinsä.

2.3 Perhekeskeisyys vanhempien osallisuuden tukemisessa

Kujala (2003, 142) määrittää tutkimuksessaan asiakkaan osallisuuden turvaamista asiakaslähtöisyydeksi. Koko perheen huomioivaa ja osallistavaa kuntoutusta kutsutaan taas perhekeskeiseksi tai perhelähtöiseksi kuntoutukseksi (Määttä 2001, 95–97). Vanhempien osallistumista lasten ja nuorten kuntoutukseen voidaan tarkastella perhekeskeisyyden näkökulmasta. Perhekeskeinen työskentely tukee vanhempien osallistumista kuntoutukseen. Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa perhekeskeinen työskentely on iso osa lasten ja nuorten kuntoutusta. Perhekeskeisyyden näkökulmasta on luonnollista tarkastella myös vanhempien osallisuutta perhekuntoutuksessa.

Kallisen ym. (2018, 21) mukaan perhelähtöisyys on yksi tärkeimmistä elementeistä, joka tukee osallisuuden toteutumista. Perhekeskeisessä työskentelyssä painottuu perheen voimavarojen kartoittaminen. Tällöin kuntoutuksessa tavoiteltu muutos rakennetaan perheen voimavarojen varaan ja sitä kautta tuetaan ja vahvistetaan perheen toimintakykyä. Kaikki perheet ovat yksilöllisiä ja perhe tulisi nähdä omana systeeminä, jossa yhden rakenteen muutos vaikuttaa kaikkiin. Perheen toimintakyky vaihtelee elämän tilanteen ja saadun tuen mukaisesti. Vanhempien tulisi myös saada määrittää osallistumisen laajuus omien voimavarojen mukaisesti. (Koivikko & Sipari 2006, 105–106; Pärnä 2010, 44.)

Lasten ja nuorten kuntoutuksessa on tunnustettu tarve perhekeskeiselle työtteelle. (Bailey, Raspa & Fox 2012, 219; Lotze, Bellin & Oswald 2010, 100; Autti-Rämö, Mikkelsen, Lappalainen & Leino 2016, 60.) Tämä nähdään oleellisena osana lapsen ja nuoren hoidossa ja kuntoutuksessa. Perhekeskeisyyden periaatteella toimittaessa ajatellaan, että perheen tukeminen vaikuttaa lapseen sekä lapsen suunnattu interventio vaikuttaa koko perheeseen. Perhekeskeistä työtettä tavoiteltaessa on jätettävä pois edelleenkin kuntoutuksessa vahvasti oleva asiantuntijakeskeinen työskentelymalli. Perhekeskeinen ajattelu perustuu ajatukselle, että lasta autettaessa täytyy tuntee hänen kasvuympäristönsä eli hänen kotinsa ja toimintatavat. Tällöin tarvitsemme vanhempien asiantuntijuutta suunnitteluun ja toteutukseen. (Määttä 2001, 97.)

Perhekeskeisessä toimintamallissa huomioidaan perheiden yksilölliset tarpeet ja etsitään niihin ratkaisuja yhteistyössä perheen kanssa. Tällöin asiantuntijoina toimivat kaikki perheenjäsenet sekä työntekijät. (Launiainen & Sipari 2011, 163–165; Pärnä 2010, 43; Rautio 2014, 195; Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 27–29.) Perhekeskeisyyden määrittely on hankalaa sen monitahoisuuden vuoksi. The Institute for Patient -and Family -Centerd Care määrittää perhekeskeistä hoitoa molempia osapuolia hyödyttäväksi kumppanuudeksi, joka syntyy potilaan, perheen ja terveydenhuollon palveluntuottajien välille (Kokorelias, Gignac, Naglie & Cameron 2019, 564). Perhekeskeisyyttä ohjaavia periaatteita ovat; vanhempien osallistuminen päätöksentekoon, yhteistyö ja kumppanuus, keskinäinen kunnioitus, perheen valintojen hyväksyminen, tuki, keskittyminen vahvuuksiin, yksilöllinen ja joustava palvelujen tarjoaminen, tietojen jakaminen sekä perheen vaikutusmahdollisuuksien lisääminen. (King, Teplicky, King & Rosenbaum 2004, 79; Kuo, Houtrow, Arango, Kuhlthau, Simmons & Neff 2011, 298.)

3 LASTEN JA NUORTEN KUNTOUTUS

Lasten ja nuorten kuntoutuspalveluissa tavoitellaan kulttuuria, jossa eri yhteistyötahot suunnittelevat kuntoutuksen yhdessä perheen kanssa. (Launiainen & Sipari 2011, 143). Nykyään kuntoutuksessa lapsi nähdään aktiivisena osallistujana, jolla on mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä koskeviin asioihin. Arkeen kuuluva toiminta nähdään tapahtuvan hänen ja lapsen ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Tällöin lapsen arkeen osallistuvien henkilöiden, kuten perheen merkitys ja vaikutus kuntoutukseen nousee tärkeäksi. Siten voidaan ajatella, että asiantuntijoina toimivat lapsi itse, perhe sekä ammattilaiset. (Launiainen & Sipari 2011, 164–165; Pärnä 2010, 43.) Lapsen ja nuoren lisäksi on aina huomioitava perhe olennaisena osana lasten ja nuorten kuntoutuksessa. Kuntoutujan osallisuutta tukemalla voimme varmistaa kuntoutujan osallistumisen omaan kuntoutusprosessiin.

Kuntoutuminen on tavoitteellinen prosessi, joka tähtää aina muutokseen. Kuntoutus pohjautuu asiakkaan tarpeisiin ja tavoitteisiin. Kuntoutuksessa pyritään aktivoimaan ja tukemaan asiakasta sekä hänen osallisuuttaan. Kuntoutusta tukevaksi tulisi muokata myös asiakkaan elinympäristö. Kuntoutuksessa tuetaan myös asiakkaan lähipiiriä. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2021.) Jos kuntoutus ei pohjautu asiakaslähtöiselle toiminnalle, jossa tehdään yhteistyötä asiakkaan kanssa yhteisesti laadittujen tavoitteiden ja toimijuuden mukaisesti, voi kuntoutus jäädä tuloksettomaksi. Asiakkaan aktiivinen rooli ja hänen kuulemisensa on edellytys kuntoutusprosessin suotuisaan etenemiseen. (Järviskoski 2013, 22–24).

Kuntoutuksen selonteko (2002, 3) määrittää kuntoutuksen käsitettä seuraavasti:

Kuntoutuksen tavoitteena on kuntoutuminen. Kuntoutumisen näkökulmasta kuntoutus voidaan määritellä ihmisen tai ihmisen ja ympäristön muutosprosessiksi, jonka tavoitteena on toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistäminen. Kuntoutus on suunnitelmallista ja monialaista, usein pitkäjänteistä toimintaa, jonka tavoitteena on auttaa kuntoutujaa hallitsemaan elämäntilanteensa. Kuntoutus eroaa tavanomaisesta hoidosta ja huollosta monialaisuutensa ja menetelmiensä vuoksi.

Lasten ja nuorten kuntoutus eroaa aikuisten kuntoutuksesta, jolloin kokonaisuuden huomioiminen korostuu. Kuntoutus ei pohjautu jonkun osatun taidon palauttamiseen vaan kuntoutuksella pyritään tukemaan yksilöllisten kuntoutustarpeiden lisäksi myös kasvua ja kehitystä. Kuntoutuksen tavoitteena on luoda uutta taitoa tai kykyä sekä rakentaa turvallisia raameja lapsen kehitykselle. (Melamies, Pärnä, Heino & Miller 2012, 104; Kokkonen 2001, 399; Pärnä 2010, 43–44). Lasten kuntoutuksella voi olla vaikutusta persoonallisuuden muovautumiseen, jonka vuoksi jatkuva eettisten asioiden huomioimien ja arvioiminen on tärkeää. Peruslähdekohtana kuntoutuksessa on kuitenkin perusturvallisuuden ja hyvinvoinnin varmistaminen (Melamies, Pärnä, Heino & Miller 2012, 103–110). Lapsen edun toteutumista kuntoutuksessa käsittelevässä tutkimuksessa nousi esiin perheen osallistumisen tärkeys kuntoutukseen. Tutkimuksessa perheen sujuvan arjen tukeminen lisäsi lapsen osallistumista ja toimijuutta. Perheen tukemiseen liitettiin perheen ohjaus sekä hyvinvoinnin tukeminen sekä yksilölliset ja muokattavissa olevat tavat toteuttaa kuntoutusta käytännössä (Sipari, Vänskä & Pollari 2017, 43).

3.1 Perhe on tärkeä osa lasten ja nuorten kuntoutusta

Lasten ja nuorten kuntoutuksessa tavoitellaan lapsi- ja perhekeskeistä ajattelua. Kuntoutuksessa huomioidaan lapsen lisäksi perhe sekä lähiympäristö (Koivikko & Sipari 2020, 38). Vanhemmat tulisi nähdä kuntoutukseen osallistujina, ei toiminnan kohteina (Kokkonen 2001, 399; Määttä 2001, 109). Perhekeskeinen työskentely pohjautuu ekokulttuuriseen teoriaan. Ekokulttuurista teoriaa voidaan käyttää myös yhtenä perhekuntoutusta ohjaavana teoriana. (Pärnä 2010, 47.)

Lasten ja nuorten kuntoutuksen taustateoriana käytetty ekokulttuurinen teoria painottuu perhekeskeisyyteen. Ekokulttuurinen teoria nostaa vanhempien osallisuuden ja työntekijöiden sekä vanhempien välisen aidon kumppanuuden lasten ja nuorten kuntoutuksen tärkeiksi osa-alueiksi. (Seppälä & Veijola 2012, 9). Ekokulttuurisessa teoriassa perheen arjen sujuvuudella ja vanhempien hyvinvoinnilla on vahva yhteys lapsen kehitykseen. Ekokulttuurinen teoria nostaa arjesta nousevat toiminnalliset tilanteet lapsen kehityksen tärkeimmiksi elementeiksi. Näitä ovat mm. koti, päivähoido ja koulu. Keskiöön nostetaan perheen tukeminen arjesta selviytymiseen sekä vanhempien osallistumisen tukeminen lapsen kasvatukseen, oppimiseen ja kuntoutukseen. (Määttä ja Rantala 2010, 68–69.)

Lapsen kuntoutuksen taustalla tulee siis huomioida perhekulttuuri. Tämän huomioiminen edellyttää perheen dynamiikan ja perheen toimintamallien tiedostamisen sekä näiden asioiden huomioimisen käytännön työssä. (Koivikko & Sipari 2006, 109.) Jokaisella perheellä on omat toimintamallinsa. Lapsen kuntoutus vaikuttaa koko perheeseen tuoden muutosta perheen toimintamalleihin. Kuntoutuksen ammattilaiset voivat tukea perhettä muutosprosessissa huomioiden perhekulttuurin. Perhekulttuurin huomioiminen on tärkeää lapsen kuntoutumisen kannalta, koska tämä voi olla kuntoutusta edistävä tai estävä tekijä. Tärkeää olisi, että ammattilaiset ja perhe toimisivat yhdessä lapsen kuntoutuksen tavoitteiden kumppaneina, jonka tulisi perustua molemmin puoliseen luottamukseen ja kunnioitukseen. Perheen ja ammattilaisen tulisi olla tasa-arvoisia sekä ymmärtää, että kaikkia tarvitaan yhteisen ja yhdenmukaisen palvelun toteuttamisessa. (Kauppila, Sipari & Suhonen-Polvi 2016, 115.)

Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus -projekti linjaa perheiden kanssa tehtävän yhteistyön yhdeksi lapsen ja nuoren kuntoutusta tukevaksi tärkeäksi elementiksi (Koivikko & Sipari 2006, 103–106). Tutkimuksessa, jossa käsiteltiin lapsen edun toteutumista kuntoutuksessa, nousi esiin perheen osallistumisen tärkeys kuntoutukseen. Tutkimuksen mukaan perheen arjen tukeminen lisäsi lapsen osallistumista ja toimijuutta arjessa. Perheen tukemiseen liitettiin perheen ohjaus sekä hyvinvoinnin tukeminen sekä yksilölliset ja muokattavissa olevat tavat toteuttaa kuntoutusta käytännössä (Sipari, Vänskä & Pollari 2017, 43.)

Kuntoutus perustuu lapsen ja hänen perheen kokemushistorian, tavoitteiden sekä toiveidenkin tunnistamiseen ja ymmärtämiselle. Kuntoutuspalveluita suunnitellessa on huomioitava lapsen tarpeiden lisäksi myös perhe kokonaisuudessaan. (Launiainen & Sipari 2011, 164–165; Autti-Rämö, Mikkelsen, Lappalainen & Leino 2016, 59–60.) Tilanteen kokonaisvaltainen huomioiminen edellyttää lapsen arjen huomioimisen lisäksi myös perheen huomioimista kuntoutuksen tavoitteita asettaessa (Pärnä 2010, 44; Miller & Törrönen 2010, 76). Yleisesti ottaen kuntoutuksessa tulisi pyrkiä voimavaralähtöisyyteen sekä tukea vahvuuksia sekä oma-aloitteisuutta (Järvikoski 2013, 73).

3.2 Perhekuntoutus osana lasten ja nuorten kuntoutusta

Vanhempien osallisuuden mahdollistaminen ja heidän sitoutumisensa on osa lasten ja nuorten kuntoutusta sekä sen vaikuttavuutta. (Kokkonen 2001, 399). Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa järjestettävä perhekuntoutus antaa mahdollisuuden vanhempien osallistua lapsen tai nuorten kuntoutukseen. Perhekuntoutus on vielä Suomessa jäsentymässä eikä siihen ole muodostunut vakiintuneita käytänteitä. Perhekuntoutuksen yleinen määritelmä on vuodelta 1993, jonka on laatinut tällöin perhekuntoutuksen työryhmä (1993:22). Tämän määritelmän mukaan perhekuntoutuksella tarkoitetaan: ”niitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, jotka kohdentuvat perheyhteisön tai useamman kuin yhden yhteisön jäsenen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden ja toimintakyvyn ylläpitämiseen, edistämiseen ja/tai palauttamiseen.”

Perhekuntoutus perustuu aina yksilöllisille perheen tarpeille sekä perheen osallisuuden vahvistamiselle. Yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen edellyttää perhekuntoutukselta monimuotoisuutta. On osattava vastata moniammatillisesti perheiden yksilöllisiin tarpeisiin erinäisten kuntoutuksen muotojen ja keinojen avulla. Monimuotoisuus vaatii jatkuvaa arviointia ja työmenetelmien kehittämistä. Perhekuntoutuksen vaikuttavuutta on hankalaa arvioida elämän kokonaisvaltaisuuden vuoksi, koska on hankalaa kohdentaa perhekuntoutusjaksojen vaikutusta perheeseen. (Olsson, Laine, Heino, Pärnä & Törrönen 2010, 279–281.)

3.3 Perhekuntoutuksen muodot ja sisältö

Perhekuntoutusta on tutkittu vielä vähän, mutta perheiden osallistamista kuntoutukseen eri muodoissa ja laajuudessa pidetään lasten ja nuorten kuntoutukselle yleisesti tärkeänä. (Linnakangas, Lehtoranta, Järvikoski & Suikkanen 2010a, 1–22). Perhekeskeinen työskentely on ollut sosiaalihuollossa tunnustettu jo pitkään (Määttä 2001, 94). Perhekeskeisyyden periaatteella toimittaessa ajatellaan, että perheen tukeminen vaikuttaa lapseen ja sitä kautta koko perheeseen. Yleisimmin perhekuntoutus tunnetaan Suomessa lastensuojelullisena avohuollon tukitoimena. Perhekuntoutusta järjestetään myös lastensuojelullisen perhekuntoutuksen lisäksi vaikeavammaisille lapsille. Lisäksi lastenpsykiatrista varhaiskuntoutusta suunnataan perheille, joiden lasten ja nuorten mielenterveys on ollut uhattuna (Pärnä 2010, 48).

Perhekuntoutusta järjestetään mm. avohuollon tukitoimena sekä osana huostaanoton lakkautustyöskentelyä. Lastensuojelullinen perhekuntoutus järjestetään laitoksessa joko päivä- tai ympärivuorokautisena kuntoutusmuotona. Perhekuntoutus on kohdennettu koko perheelle tavoitteellisena kuntouttavana toimintamuotona. Perhekuntoutuksen pääasiallisena tavoitteena on lasten kasvuolojen turvaaminen ja vanhemmuuden tukeminen sekä perheen sisäisten voimavarojen lisääminen. Perhekuntoutus tukee perheen jäsenten välistä vuorovaikutusta toiminnallisilla menetelmillä. Kuntoutuksessa harjoitellaan mm. arjen taitoja ja päivärytmiä. (THL 2019b.)

Perhekuntoutuksen selkeä kuvaus on haasteellista, koska palvelun tulisi rakentua perheen yksilöllisistä tarpeista lähtien (Linnakangas, Lehtoranta, Järvikoski & Suikkanen 2010b, 51). Tutkimuksessa Perhetyön ilo ja hämmennys (Heino, Berg & Hurtig 2000, 188) perhekuntoutus jäsenetään yhdeksi perhetyön käsitteen alla olevaksi työmuodoksi. Perhekuntoutusta määritetään tutkimuksessa seu-

raavilla kriteereillä: ”Perhekuntoutus on ympärivuorokautista hoitoa ja kuntoutusta. Se on sisällöltään toiminnallista ja monimuotoista, jota toteuttaa moniammatillinen henkilöstö. Perhekuntoutus on laaja-alaista, joka huomioi fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen sekä taloudellisen puolen. Perhekuntoutuksessa on koko perhe samaan aikaan tai perheen jäsenet saavat hoitoa eri paikoissa sekä mahdollisesti eriaikaan, mutta kuntoutus tapahtuu suunnitellusti ja kokonaisuutena.” (Heino, Berg & Hurtig 2000, 188).

Perhekuntoutus perustuu luottamukselle ja keskinäiselle arvostukselle. Avoin keskustelu kuntoutuksen alussa on tärkeää. Perhekuntoutuksessa on tärkeää, että perheelle vahvistuu tunne siitä, että he voivat itse vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Perhe tulee nähdä aktiivisena toimijana, jonka puolesta ei tehdä asioita. Perheen mielipiteiden ja toiveiden huomioon ottaminen sekä yhteisten tavoitteiden asettaminen on kuntoutuksen perusta (Miller & Törrönen 2010, 76.) Tärkeää on, että perhe itse tietää mikä on kuntoutuksellisesti merkityksellistä ja mihin halutaan muutosta (Melamies, Pärnä, Heino & Miller 2012, 117).

Psyykkisesti oireilevien lasten ja nuorten perhekuntoutusta arvioineen tutkimuksen mukaan perheet hyötyivät perhekuntoutuksesta, jonka tuloksena lasten ja nuorten psykiatriset oireet vähenivät. (Linnakangas ja Lehtoranta 2011, 214). Perhekuntoutus lisäsi vanhempien voimavaroja ja lapset kokivat saaneensa siitä tukea. Perhekuntoutuksen kesto ja toimintamuoto vaikuttivat vanhempien ja lasten kuntouksesta saamaan hyötyyn. Vanhemmat ja lapset hyötyivät eri hoitointerventioista. Vanhemmat kokivat hyötynsä perheterapeuttisesta sekä ryhmätoimintaan painottuneesta kuntoutuksesta. Lapset taas hyötyivät yksilö- ja perhepainotteisesta kuntoutuksesta. (Linnakangas ja Lehtoranta 2011, 212–214.)

3.4 Perhekuntoutus Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa

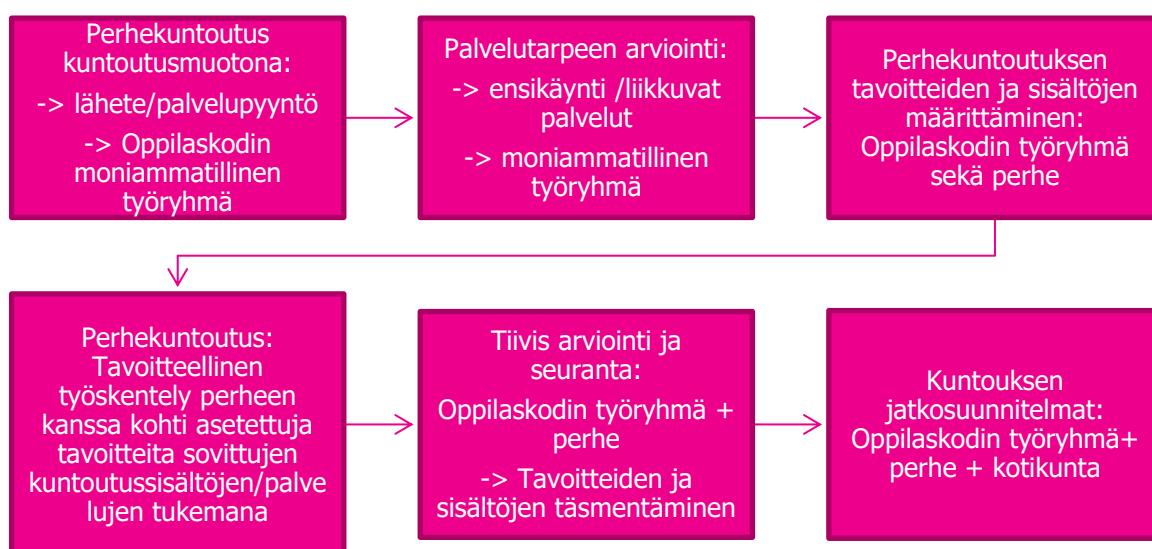
Vaalijalan osaamis- ja tukikeskus tarjoaa palveluja erityistä tukea tarvitseville ihmisille. Kuntoutusyksiköt Nenonpellossa tuottavat lyhyt- pitkäaikaista kuntoutusta. Vaalijalan lasten- ja nuorten oppilaskodit tuottavat yksilöllistä kuntoutusta sekä tukea kasvuun, kehityksen ja koulunkäyntiin. Kuntoutusta järjestetään lyhytkestoisena tutkimus- ja tilannekartoituksena tai pidempiaikaisena intervallikuntoutuksena yksilöllisen tarpeen mukaisesti. (Vaalijala i.a.)

Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa perhekuntoutuksen keskiössä on lapsi tai nuori, jonka tarpeiden ympärille perhekuntoutus rakennetaan. Perhekuntoutukseen voidaan tulla hyvin erilaisista syistä. Perhekuntoutus voi ajoittua eri ajankohtiin lapsen tai nuoren kuntoutusjaksoa. Perhekuntoutusta voidaan järjestää esimerkiksi yksilökuntoutukseen päättymisen yhteyteen. Tällöin perhekuntoutuksessa voidaan harjoitella mm. vanhempien kanssa yhdessä lasta tai nuorta tukevien toimintamallien esimerkiksi päivästruktuurin ylläpitämistä. Perhekuntoutusta järjestetään Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa siihen varatussa huoneistossa. Perhekuntoutuksen ajan vanhemmat tai vanhempi asuu huoneistossa lapsen tai nuoren kanssa. Perhekuntoutuksen kesto sekä tavoitteet määrittyvät yksilöllisesti perheiden tarpeen mukaan.

Perhekuntoutukseen ohjaututaan lähetteen tai palvelupyynnön kautta. Prosessi aloitetaan määrittämällä lapselle tai nuorelle hänen tarpeitaan vastaava oppilaskoti, joka käsittelee asiaa moniammatillisessa työryhmässä. Konsultoiva ja kuntouttava perhetyö on aina perhekuntoutuksessa mukana

osana työryhmää. Muut toimijat määräytyvät perheen tarpeiden mukaisesti. Perhekuntoutukseen osallistuvat työntekijät tulevat lasten- ja nuorten oppilaskodeista. Oppilaskodin moniammatillinen työryhmä työskentelee myös tiiviisti koko perhekuntoutuksen ajan. Oppilaskodin työntekijöiden lisäksi moniammatilliseen työryhmään kuuluu mm. lääkäri, sosiaalityöntekijä, psykologi, toimintaterapeutti ja fysioterapeutti. Moniammatillista työryhmää täydennetään asiakkaan tarpeiden mukaisesti muilla erinäisillä kuntoutuksen asiantuntijoilla sekä toiminnallisen kuntoutuksen toimijoilla.

Perheeseen pyritään tekemään ensikäynti, jossa kartoitetaan perheen tilannetta ja tarpeita. Perhekuntoutuksen ajankohta määräytyy tarpeen mukaisesti. Perhekuntoutusta voidaan järjestää lapsen tai nuoren kuntoutuksen alussa tai kuntoutuksen loppuessa. Perhekuntoutuksen alussa laaditaan yhdessä perheen kanssa kuntoutukseen tavoitteet sekä määritellään toimintoja ja keinoja päästä niihin. Perhekuntoutusta tehdään tiiviissä yhteistyössä vanhempien, oppilaskotien työntekijöiden sekä muiden toimijoiden kanssa. Perhekuntoutuksen tavoitteiden etenemistä ja kuntoutuksen sisältöjä seurataan ja arvioidaan tiiviisti yhteistyössä perheen kanssa. Perhekuntoutuksen päättyessä tehdään yhdessä jatkosuunnitelmat lapsen tai nuoren kuntoutuksen tarpeiden mukaisesti. Vaalijalan perhekuntoutuksen prosessi esitetään kuviossa 2.

KUVIO 2. Vaalijalan perhekuntoutuksen prosessi

Kuntoutustoiminnan keskiössä on lapsen tai nuoren kuntoutuksen tukeminen perheen voimavarat huomioiden. Perhekuntoutuksessa työskentelevät tiiviisti myös perheen muu verkosto omasta kunnastaan. Perhekuntoutukseen voidaan yksilöllisesti sopia jatkumona myös Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksesta erinäisten kuntoutuksen asiantuntijoiden käynnit, jotka tukevat myös lasta tai nuorta ja perheiden arkea heidän omassa kotiympäristössään lapsen tai nuoren kuntoutuksen päättyttyä. (Hynninen 2021.)

4 TUTKIMUKSELLISEN KEHITTÄMISTOIMINNAN PROSESSI

Opinnäytetyöni on tutkimuksellinen kehittämistyö. Tutkimuksellinen kehittämistyön yleisenä tavoitteena on saada aikaan tuotos, joka voi olla toimintamalli, palvelu tai tuote. Tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena on saada tietoa palvelusta sekä tuottaa kehittämissuhteita uudelle palvelulle, perhekuntoutukselle. Kehittämisen ja tutkimuksen suhdetta voidaan kuvata niin, että kehittämisessä hyödynnetään tutkimuksessa saatua tietoa. Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena on tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää käytännössä. (Toikko & Rantanen 2009, 19.)

Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena on saada tietoa vanhempien kokemuksista osallisuuden toteutumisesta perhekuntoutuksessa. Haastattelujen tuloksia hyödynnetään laatimalla kehittämissuhteita perhekuntoutuksella. Kehittämisen ja tutkimuksen suhdetta voidaan kuvata niin, että kehittämisessä hyödynnetään tutkimuksessa saatua tietoa. (Toikko & Rantanen 2009, 19).

Tutkimuksellisesti kehittämistyötä voidaan kuvata prosessina, joka koostuu erilaisista tehtäväkokonaisuuksista. Kehittämissuhteita voidaan kuvata erilaisin mallein. Yksi tapa kuvata kehittämistyön prosessia tasolta toiselle etenevänä vaiheittaisena prosessina (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 22; Toikko & Rantanen 2009, 56.) Kehittämistyön prosessin vaiheita ovat; kehittämiskohteen tunnistaminen, kehittämiskohteeseen perehtyminen, kehittämistehtävän määrittäminen ja rajaaminen, tietoperustan laadinta sekä menetelmien valinta, kehittämissuhteiden toteutus ja julkistaminen sekä lopputulosten arviointi. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 22–25). Kuviossa 3 on esitelty tämän tutkimuksellisen kehittämistyön vaiheittainen eteneminen ja aikataulu Ojasalon, Moilasen & Ritalahden (2014, 24) mallia mukaillen.

KUVIO 3. Tutkimuksellisen kehittämistyön vaiheittainen eteneminen ja aikataulu

4.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tehtävä

Tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena on laatia kehittämissuunnitelmia perhekuntoutukselle. Opinnäytetyön tavoitteena on saada tietoa osallisuuden toteutumista perhekuntoutuksessa vanhempien kokemuksen kautta. Vanhempien teemahaastatteluista saadun tiedon pohjalta perhekuntoutuksen prosessiin osallistuneet työntekijät ideoivat miten perhekuntoutusta voitaisiin kehittää vanhempien osallisuutta tukevaksi.

Tutkimuksessa haetaan vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten vanhemmat kokivat osallisuuden toteutuvan perhekuntoutuksessa?
  - Mitkä tekijät tukivat/heikensivät vanhempien osallisuutta?
2. Miten perhekuntoutusta voidaan kehittää vanhempien osallisuutta tukevaksi?

4.2 Kehittämistyön lähestymistapa ja menetelmät

Sosiaali- ja terveysalalla on lisääntyvässä määrin osallistettu asiakkaita sekä palvelujen käyttäjiä kehittämistyöhön. Palveluiden käyttäjien osallistaminen tulee näkyviin erilaisista tutkimussuunnitelmista, joissa tutkimus ja kehittäminen on nivottu toisiinsa. Asiakkaita voidaan ottaa kehittämistoimintaan monella eri tapaa (Kaseva 2011, 42–43).

Osallistava tutkimus voidaan nähdä menetelmällisenä lähestymistapana, jossa edellytetään niiden henkilöiden osallistumista, jota toiminta koskettaa. Tämä sama pääpaino on myös kehittämistoiminnassa (Keskitalo 2020, 22–23; Toikko & Rantanen 2009, 56.) Yksi tärkeistä lähtökohdista osallistavassa tutkimuksessa on palvelunkäyttäjän kuulluksi tuleminen sekä kokemuksen kuuleminen. (Toikko 2006,7).

Kehittämistyöni mukailee osallistavan tutkimuksen piirteitä. Perhekuntoutukseen osallistuneet vanhemmat osallistuvat tutkimukselliseen kehittämistyöhöni tuoden siihen palvelunkäyttäjän näkökulman. Perhekuntoutukseen osallistuneiden vanhempien lisäksi tutkimukselliseen kehittämistyöhöni osallistui perhekuntoutukseen prosessiin osallistuneet työntekijät.

Tutkimusmenetelmät ovat yleisesti jaettu kvantitatiivisiin (määrällisiin) ja kvalitatiiviseen (laadullisiin) menetelmiin. Tutkimusmenetelmän valintaa ohjaa se, millaista tietoa tutkimuksella tavoitellaan. Tämän määrittelyn jälkeen tulee miettiä, kummalla menetelmällä haluttu tieto on saavutettavissa. On arvioitava myös, kuinka laajaa aineistoa tavoitellaan, jotta se vastaa tutkimusongelmiin kattavasti. (Vilka 2021, 65–66.)

Tutkimuksellinen kehittämistyö päädyin toteuttamaan laadullisen tutkimuksen menetelmin. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään todellisuutta, jota opinnäytetyössäni hain vanhempien haastatteluilla. Tutkimukseen pyydetty henkilöt valitaan tarkoituksen mukaisesti sekä tutkimukseen osallistuvien määrä on määrälliseen tutkimukseen verrattuna pienempi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 160; Vilka 2021, 118.) Haastatteluihin osallistui perhekuntoutukseen osallistuneet vanhemmat.

Kehittämistyöhöni valitsin aineistonkeruumenetelmiksi teemahaastattelun sekä työpaja-menetelmän. Työpajaan osallistuivat perhekuntoutuksen prosessiin osallistuneet työntekijät. Eri menetelmien käyttäminen mahdollistaa syvällisemmän tarkastelun ja eri näkökulmien luomisen (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 22).

5 PERHEKUNTOUTUKSEEN OSALLISTUNEIDEN VANHEMPIEN TEEMAHAASTATTELUT

Vanhempien teemahaastatteluilla oli tavoitteena vastata ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Miten vanhemmat kokivat osallisuuden toteutuvan perhekuntoutuksessa? Teemahaastattelu on yksi yleisesti käytetty laadullinen menetelmä. Teemahaastattelujen kautta saadaan tietoa kerättyä tietoa kehittämisen kohteesta. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 104–106; Vilkkä 2021, 123.) Teemojen avulla esitettyjen kysymyksien taustalla ovat tutkimusongelmat, joihin pyritään löytämään vastauksia. (Kananen 2015, 72–73). Aineiston kannalta haastateltavien määrää tärkeämpää on, että haastateltavilla on tietämystä ja kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. Tämä mahdollistaa syvällisemmän asioiden tarkastelun. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98; Vilkkä 2021, 150.)

Teemahaastattelua voidaan käyttää tutkittaessa yksilön kokemuksia. Oletuksena tällöin on, että tutkittavat ovat kokeneet kyseenomaisen asian tai prosessin. Teemahaastattelun avulla pyritään saamaan ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä. Kehittämistyöhön kerättävässä tiedossa voidaan korostaa subjektiivisuutta sekä kokemustietoa. (Toikko & Rantanen 2009, 101; Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 105.) Teemahaastatteluihin pyydettiin vanhempia, jotka olivat käyneet perhekuntoutuksessa, koska heillä oli omakohtaista kokemusta toiminnasta.

Teemahaastattelussa osa aiheista on päätetty etukäteen, mutta teemat eivät saa rajata haastattelua liikaa vaan tutkittavia kannustetaan puhumaan aihepiiristä vapaasti. Haastattelun teemojen tuli perustua tutkimuksen viitekehykseen. Teemahaastattelussa edetään tiettyjen teemojen mukaisesti, mutta aiheita on mahdollisuus tarkastella syvällisemmin haastateltavien vastauksiin mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 208; Kananen 2015, 144.) Teemojen avulla luodaan kuvaa tutkittavasta asiasta. Opinnäytetyön teemahaastattelun aiheet nousivat opinnäytetyön teoriaosuudesta sekä haastattelurungon teemoittelussa (liite 1) huomioin organisaation palvelukuvauksen perhekuntoutuksesta.

5.1 Toteutus

Haastattelut toteutettiin syksyllä 2021. Haastateltavina oli neljä perhekuntoutukseen osallistunutta vanhempaa. Haastateltavilta kysyttiin taustatietoina sukupuolta, perhekuntoutukseen osallistuneiden henkilöiden lukumäärää, perhekuntoutuksen pituutta sekä tulosyytä perhekuntoutukseen. Taustatietojen kartoittamisen takia osallistujille annettiin ja käytiin heidän kanssaan läpi tietosuojailmoitus EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen ja Suomen tietosuojalain mukaisesti. (Your Europe 2021; Tietosuojalaki 1050/2018). Haastatteluun osallistui kaksi isää ja kaksi äitiä. Perhekuntoutuksen pituus vaihteli perheillä. Perhekuntoutusjaksot ajoittuivat eri ajankohtiin lapsen tai nuoren kuntoutuksessa sekä myös perhekuntoutuksen pituus vaihteli haastateltavien välillä. Perhekuntoutuksen tulosyy oli jokaisella perheelle erilainen.

Haastattelut toteutettiin etukäteen vanhempien kanssa sovittuna ajankohtana. Kolmella haastateltavissa perhekuntoutus oli ehtinyt jo loppua. Perhekuntoutuksesta kotiutuneet haastateltavat haastateltiin etähaastatteluin, Teams-sovellusta käyttäen. Yksi haastatteluista toteutettiin perhekuntoutusjakson lopussa perhekuntoutusyksikössä.

Haastattelut nauhoitettiin iPadin sanelin-sovellusta käyttäen. Haastattelujen nauhoitus mahdollistaa haastattelijan keskittymään haastatteluun, koska hän voi jälkikäteen kuunnella ja palata aineistoon nauhoituksen ansiosta aina uudelleen. Nauhoituksesta on aina kerrottava haastateltaville ja pyydetävä siihen lupa. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 107.) Nauhoituksesta oli kerrottu etukäteen haastateltaville sekä haastateltavilta pyydettiin kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Annoin haastateltaville etukäteen haastattelua koskevat teemat, jotta he pystyivät tutustumaan haastattelun sisältöön etukäteen. Tämän tarkoituksena oli selkeyttää haastateltaville, miten osallisuuden käsite tässä opinnäytetyössä määritetään.

Työstäessäni opinnäytetyön suunnitelmaa tiedostin, että perhekuntoutuksen ollessa palveluna uusi, palvelun käyttötasoa on hankalaa ennustaa. Tällöin riskinä on haastateltavien vähyyys ja sen vaikutus tutkimukseen etenemiseen ja aikatauluun. Haastattelujen toteutus ajankohtana oli perhekuntoutuksessa luultua vähemmän asiakkaita. Lisäksi lasten ja nuorten oppilaskodit olivat täynnä ja tämä vaikutti siihen, ettei perhekuntoutukseen ollut mahdollista ottaa asiakkaita.

Alustavan suunnitelman mukaan tarkoituksena oli tehdä haastattelut perhekuntoutusjakson lopussa, mutta haastateltavien vähäisyyden vuoksi laajensin aineiston keräämisen myös jo aiemmin perhekuntoutuksen päättäneisiin vanhempiin. Teemahaastattelut toteutettiin perhekuntoutusjakson lopussa tai vanhempien jo kotiuduttua perhekuntoutuksesta. Alkuperäisen suunnitelman mukaan aikomus oli toteuttaa kaikki haastattelut perhekuntoutusyksikössä, jossa perhekuntoutusjaksot toteutuvat. Aikataullisista syistä osa haastatteluista toteutettiin Teams-sovelluksella perhekuntoutuksen päättymisen jälkeen.

5.2 Aineiston analyysi ja tulkinta

Laadullisen aineiston perusanalyysimenetelmänä voidaan pitää sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin avulla on tarkoitus kuvata tutkimuksen aineistoa sanallisesti. Analyysin keinoin pyritään kuvailemaan, tulkitsemaan ja ymmärtämään tutkimuksen kohteen olevaa ilmiötä. (Juuti & Puusa 2020, 143; Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Tämän tutkimuksen aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Teoriaohjaavassa eli abduktiivisessa sisällönanalyysissä aloitetaan analyysi aineiston pohjalta, mutta lopussa aineiston ilmaisut liitetään osaksi jo olemassa olevaa teoreettista viitekehystä. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole testata aiemman tiedon teoriaa vaan löytää uusia näkökulmia. Teoriaohjaavassa analyysissä edetään aineiston ehdoilla, mutta teoreettiset käsitteet nousevat jo olemassa olevasta teoriasta. (Tuomi 2007, 130–131; Tuomi & Sarajärvi 2018, 109–111).

Laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysiin kuuluu kolme päävaihetta: aineiston pelkistäminen, ryhmittely sekä abstrahointi (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 139; Tuomi & Sarajärvi 2018, 104–108). Opinnäytetyössäni olen pyrkinyt noudattamaan näitä sisällönanalyysin prosessiin kuuluvia vaiheita.

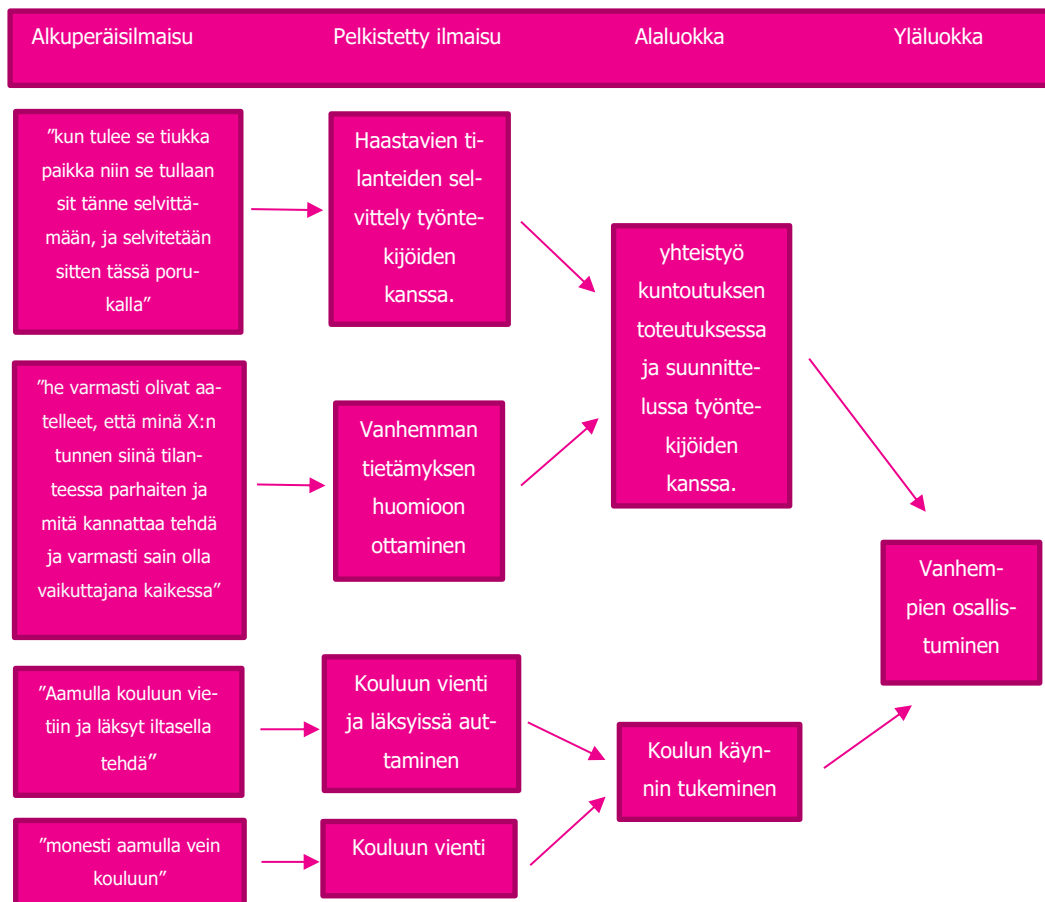
Haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 171 min 51 s. Keskimäärin haastattelun kesto oli noin 40 min. Aineiston analyysi aloitettiin aineisto puhtaaksikirjoittamisella eli litteroinnilla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 222; Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 107; Vilka 2021, 137). Aineisto puhtaaksi kirjoitettiin eli litteroitiin tekstinkäsittelyohjelmalla. Litteroitua tekstiä syntyi 23 sivua. Litteroinnin jälkeen aineisto redusointiin eli pelkistettiin.

Ennen analyysin aloittamista valitaan analyysiyksiköt. Analyysiyksiköksi voidaan valita sana, lause tai ajatuskokonaisuus, jonka valintaan vaikuttaa aineisto ja ohjaa tutkimuksen tarkoitus. (Vilka 2021, 164.) Analyysiyksiköksi valikoitui ajatuskokonaisuudet. Pelkistämisen vaiheessa aineistoa selkeytetään ja tiivistetään. Aineiston pelkistämisen vaiheessa litteroidusta aineistosta etsin yhdenmukaisia aiheita ja karsin pois epäolennaisen tiedon. Alleviivaamalla merkitsin aineistoista opinnäytetyöni kannalta olennaisia asioita. Aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimuskysymykset. (Puusa 2020, 152; Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–124.) Käytyäni aineiston läpi useasti merkatun alkuperäisilmaisuja, jotka vastasivat tutkimuskysymykseeni, aloin ryhmitellä alkuperäisilmaisuja.

Aineiston pelkistämisen jälkeen seuraa ryhmittely eli klusterointi. Ryhmittelyssä koodattu alkuperäinen aineisto käydään läpi tarkasti. Ryhmittelyssä samaa asiaa kuvaavat ilmiöt yhdistetään luokiksi, jotka nimetään luokkaa kuvaavalla käsitteellä. Tämän seurauksena aineisto tiivistyy, koska aineisto tiivistetään yleisempiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–125.)

Tämän jälkeen seurasi aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen. Tässä vaiheessa eritellään tutkimuksen kannalta olennainen tieto. Abstrahoinnissa tutkija muodostaa kuvan käsitteiden avulla tutkimuskohteesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125–127.) Tällöin teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä aineisto liitetään jo olemassa oleviin teoreettisiin käsitteisiin. Alaluokat nousevat aineistosta ja yläluokka johdetaan teoriasta. Aineistosta voi myös muodostua luokka, jota ei voi yhdistää teorian mukaiseen luokkaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133–135.)

Yläluokkien muodostamisen vaiheessa luokkien muodostamista ohjasi opinnäytetyön teoreettinen viitekehys sekä yläluokkien muodostamisessa käytin Kosciulekin (1999,5) jaottelua asiakkaan osallisuudesta kuntoutuspalveluissa. Analyysin tuloksena vanhempien osallisuuteen vaikuttavat tekijät jaottelin; osallisuutta tukeviin ja osallisuutta heikentäviin tekijöihin. Esimerkki teoriaohjaavasta sisällönanalyysin prosessista kuviossa 4.

KUVIO 4. Esimerkki teoriaohjaavasta sisällönanalyysin prosessista

6 TEEMAHAASTATTELUIDEN TULOKSET

6.1 Tiedonkulku

Kaikki haastateltavat kokivat saaneen riittävästi tietoa perhekuntoutukseen liittyen. Tietoa saatiin eri tahoilta, kuten yksikön työntekijöiltä, perhetyöntekijältä, kouluavustajalta sekä sosiaalityöntekijältä. Tietoa oli annettu vanhemmille jo ennen perhekuntoutusta tehdyllä kotikäynnillä ja puhelimitse sekä perhekuntoutusjakson ajan. Tietoa saatiin perhekuntoutuksen sisältöön liittyvistä asioista sekä kuntoutusjakson käytännön järjestelyihin liittyen. Haastateltavat saivat tietoa mm. yksilölliseen kuntoutukseen sekä kouluun liittyen, kuntoutuksen toiminnoista sekä lomia koskevista asioista. Lapsen ja nuoren kuntoutukseen liittyviä kokouksia järjestettiin myös riittävän usein.

”Ennen jaksoa ja jakson aikana ni on tullut ja tässä sanotaan, että varsinkin sosiaalityöntekijä, joka hoitanut näitä rahahommia. Hän yhteen väliin soitti melkein joka päivä jostain asiasta, että se on ollut, että tietoa on ollut.

”Kyllä, joo, kyllä sen tiesi miten koulupäivät meni ja sitä käytiin sitten läpi.”

Jos jostain asiasta oli epätietoisuutta, kysymällä sai tarvitsemaansa tietoa. Viikko-ohjelmaan oli merkattu myös käynnit eri toimijoilla, käynneistä oli tiedotettu etukäteen.

”ni siinähan keskustelussa tuli tietoo ja sillä tavalla. Kyllä minä luulen, että se tarpeellinen tieto tuli, ja tietysti vielä jos itse osas kysyä ni sai tietoo sillä tavalla.”

Tiedon antamisessa tärkeää huomioida myös molemmat eronneet vanhemmat ja se, että he saavat kumpikin tietoa saman verran samoista heitä ja lasta tai nuorta koskevista asioista.

6.2 Mielenpitojen kuunteleminen

Haastateltavat kokivat, että heidän mielipiteensä otettiin huomioon perhekuntoutuksessa ja he saivat vaikuttaa asioihin. Haastateltavat kokivat tullessa kuulluksi ja heiltä kysyttiin asioista. He saivat tehdä itsenäisiä päätöksiä, eikä heidän toimintaansa ohjattu liikaa työntekijöiden puolelta.

”On kunnioitettu meidän mielipiteitä ja kysytty, vaikka esimerkiksi saunasta et milloin haluaa ja annettu mahdollisuus milloin voi käydä.”

”Kyllä, vaikka siellä ihmisillä on tosi hyvä ammattitaito, siis sillä tavalla, mutta siitä puuttuu se, että jos ei tunne lasta niin ei sit niitä keinoja sillä tavalla vieras ihminen pysty käyttämään tai tiedän mitä kannattaisi käyttää”

Haastateltavat saivat itse päättää aikatauluistaan ja tehdä itsenäisesti haluamiaan asioita, kuten käydä kaupungilla. Haastateltavien toiveita myös kuntoutuksen sisällöllisistä asioista on huomioitu. Tällaisia olivat mm. lapsen yksilöllinen ruokavalio sekä nuoren tukeminen syömään uudessa ympäristössä.

”Vaikka se, että me lähetään käymään kaupunkilla ni se sit sovitetaan tukiorganisaation aikataulu siihen meidän aikatauluun. Silloin kun se ei olet tällaseen kouluun liittyvää kun tähän vapaa-aikaan liittyvää ni se on sitä mielipiteen kunnioittamista. . Juurikin semmonen, et ei tarvii niin ku miten mä nyt sanoisin, et ei tuu sieltä et meidän pitää.”

6.3 Osallistuminen kuntoutukseen

Kaikki haastateltavat kokivat, että he saivat osallistua lapsen tai nuoren kuntoutukseen. Vanhemmat osallistuivat konkreettisesti kuntoutukseen, eivätkä kokeneet, että työntekijät tekivät asioita heidän puolestaan. Vanhempien osallistuminen näyttäytyi perusarjen toiminnoissa ja koulunkäynnin tukemisenä sekä osallistumisena kuntoutuksen suunnitteluun sekä yhteistyönä työntekijöiden kanssa.

”Kyllä, ihan kun ois ollu kotonaan. Ihan yhtä lailla. Aamulla kouluun vietiin ja läksyt iltasella tehdä. Ihan normaalia koululaisen arkea”

Vanhempien osallistuminen oli myös vapaaehtoista, joka näkyi myös vanhemman mielipiteen huomiointamisena. Vanhemmilla oli mahdollisuus valita, haluavatko osallistua toimintoihin. Omaan osallistumista toimintoihin arvioitiin lapsen tai nuoren näkökulmasta. Toiminnon tavoitteena saattoi olla myös nuoren tutustuminen hoitajiin, jolloin vanhemman mukanaolo ei ollut tarpeellista.

”joka kerta, kysytty tuleeks x mukaan?”

”Ei ollut, mitään vaatimusta mihinkään.”

Kaikki haastateltavat pitivät perhekuntoutusta myös kodinomaisena, joka kertoo heidän osallistumisestaan päivittäisiin toimintoihin lapsen ja nuoren kanssa. Toiset haastateltavista kokivat elävänsä perhekuntoutuksessa perusarkea, samanlaista kun kotona. Perhekuntoutusjakson aikana vanhemmat kokivat määrittävänsä omaa arkeaan ja siihen liittyviä toimintoja ja sääntöjä, eikä näitä ei määritetty työntekijöiden puolelta.

”Ite, koska kotona on meillä kodin säännöt ja se oli meidän koti”

”Joo, siinä oli otettiin, se oli niin kun lähempänä sitä kun poika ois asunut kotona ja käynyt koulua.”

6.4 Yhteistyö työntekijöiden kanssa

Haastateltavat kokivat, että heidän ja työntekijöiden välinen yhteistyö oli pääsääntöisesti toimivaa. Työntekijät olivat tehneet yhteistyötä haastavissa tilanteissa, sekä tukeneet ja keskustelleet asioista. Haastavia tilanteita oli käyty läpi jälkikäteen.

”Joo, yhdessä ainakin näissä haastavissa tilanteissa ni ollaan oltu yhdessä.”

Yhteistyön on ollut sujuvaa työntekijöiden kanssa sekä myös työntekijät ovat ottaneet vastaan palautetta ja palautteen antaminen oli muuttanut toimintatapoja.

”Kyllä, minä koen, että onnistu hyvin. Jos oli huomautettavaa niin huomautin ja se otettiin kyllä asiallisesti vastaan ja apua sain silloin kun tarvitsin.”

Yhteistyön toimivuus näyttäytyi myös vanhempien asiantuntijuuden kunnioittamisena. Työntekijät kuuntelivat vanhempien neuvoja, miten kannattaa toimia lapsen kanssa. Yhteisten keskusteluiden lisääminen olisi tukenut työntekijöihin tutustumista.

”Kyllä, vaikka siellä ihmisillä on tosi hyvä ammattitaito, siis sillä tavalla, mutta siitä puuttuu se, että jos ei tunne lasta niin ei sit niitä keinoja sillä tavalla vieras ihminen pysty käyttämään tai tiedän mitä kannattaisi käyttää...”

Yhteistyön toimivuuteen koettiin vaikuttavan yhteisistä sovituista asioita kiinnipitäminen. Tasavertaisen yhteistyön koettiin vaikuttavan myös sovituista asioista ja aikatauluista kiinnipitäminen. Jos perheen kanssa sovitaan aikoja, näistä tulisi pitää kiinni sekä työntekijöiden sekä asiakkaiden. Aikatauluista kiinnipitäminen ei ollut aiheuttanut haastetta, mutta kehittämisen näkökulmasta tämä olisi tärkeää ottaa tulevaisuudessa huomioon perhekuntoutuksessa toimittaessa.

6.5 Perhekuntoutuksesta saatu hyöty ja tuki

Kaikki haastateltavat kokivat hyötyneensä perhekuntoutuksesta. Perheiden syyt perhekuntoutukseen tulloon olivat erilaiset, joka tuli esille myös, kun vanhemmat arvioivat perhekuntoutuksen hyötyjä. Perheet olivat hyötyneet yksilöllisesti eri asioista esim. perhekuntoutus oli tukenut nuoren voimien paranemista sekä koulunkäynnin onnistumista, joka ei yksilökuntoutuksessa ollut onnistunut. Vanhempien läsnäolo arjessa oli auttanut nuorta kuntoutuksessa ja perhekuntoutus päättyi lapsen tai nuoren kotiutumiseen. Vanhempien tuki auttoi myös lasta tai nuorta tutustumaan uuteen paikkaan ja lähtemään toimintoihin sekä edesauttoi lapsen/nuoren kuntoutusta.

”Kyllä se pojalle oli, että lähes kahden vuoden laitolasumisen jälkeen pääsi kodinomaisiin olosuhteisiin ja perhe pääsi siihen mukaan.”

”Periaatteessa, poikahan ei siellä osastolla oikein osallistunut yhtään mihinkään, että siihen niin kun muutosta haettiin.”

Kaikki vastaajat kokivat, että perhekuntoutusjaksosta oli hyötyä heille. Perhekuntoutus oli mahdollistanut myös vanhemman tutustumisen organisaatioon, toimintamalleihin sekä lisännyt myös luottamusta työntekijöihin. Perhekuntoutus oli mahdollistanut mm. kotiin yksilökuntoutukselta, sekä taas yhden lapsen kohdalla tukenut yksilökuntoutuksen aloittamista. Perhekuntoutuksen sisältö oli myös mietitty yksilöllisesti vastaamaan perheen tarpeita. Perhekuntoutus tuki myös normaalin arjen rytmää ja säännöllisyyttä sekä myös kokonaistilanteen arviointi ja tuen tarve oli onnistunut kuntoutuksessa. Perhekuntoutuksesta saatu hyöty kuvantui vastauksissa yksilöllisesti perhekuntoutuksen tulossyyntä mukaisesti.

”ainakin tän jakson aikana X:lle on tullut semmosta päiviin jäsenyysyyttä uudella lailla ja illalla sit yhdeksän jälkeen jo nukahtamaan rupee ja ja niin kun se siellä kotona, kun ei ole pakollista menoa ni se vähän liukuu sellaiseksi, et ne päivät on vähän sellaisia vapaamuotoisempia.”

6.6 Perhekuntoutuksen tavoitteiden asettaminen ja niiden arviointi

Haastatteluissa esille nousi myös kehitettäviä osa-alueita, joiden voidaan nähdä heikentävän vanhempain osallisuutta. Perhekuntoutuksen tavoitteita ei oltu kirjattu yhdessä haastateltavien kanssa, tai ainakaan se ei muistunut haastateltavien mieleen. Tavoitteita oli käyty lävitse erinäisissä keskusteluissa, mutta kirjaaminen yhdessä oli jäänyt luultavammin tekemättä. Perhekuntoutuksen tavoitteita olivat mm. yksilökuntoutukseseen siirtyminen, arjen rytmin palautuminen, koulunkäynnin onnistuminen sekä kokonaistilanteen arviointi.

” Kyllähän niitä varmaan keskusteltiin, ja tavoitteinahan oli koulun saaminen käyntiin ja sen tukeminen.”

” Ei oo kirjattu, tai sitten jos on kirjattu niin mä oon kyllä onnellisesti sivuuttanut ne”

Vaikka perhekuntoutuksen tavoitteita ei ollut laadittu ja kirjattu yhdessä, olivat ne haastateltavilla tiedossa. Tavoitteiden toteutumista ei myöskään ollut arvioitu yhdessä. Erinäisissä kokouksissa oli kuitenkin keskusteltu yleisellä tasolla perhekuntoutusjakson sujuvuudesta ja hyödyistä.

”Joo, ei mun mielestä ole semmoista tehty, mutta riittävällä tasolla, koska me ymmärretään miksi me ollaan täällä. Eli se on ollut ainakin ihan riittävällä tasolla mulle ainakin.”

”Kyllä niitä sillein, mut itse on mieltänyt, en muista nyt laadittiinko ihan kirjallisia tavoitteita.”

6.7 Tuen ja avun saanti

Osa haastateltavissa koki saaneensa tarpeeksi tukea ja apua tarvitessaan ja osa koki jääneensä liian yksin. Apua saatiin mm. oppilaskodeista sekä perhetyöntekijältä. Akuuteissa tilanteissa apua sai soittamalla oppilaskotiin tai painamalla hälytysranneketta. Oppilaskodista oli hoitaja auttamassa haastavassa tilanteessa, josta koettiin olleen apua. Uhkaavassa tilanteessa koettiin jäävän myös yksin, tällöin keskustelu oli liian vähäistä ja vanhemman mielipide jäi kysymättä siitä, miten tilanteessa haluttaisiin toimia ja tarvitsiko vanhempi apua.

”Joo, silloin tietysti kun tultiin ni se ensimmäinen ilta, niin X oli hyvin, ehkä järkyttynyt ja muuta ja mikä sitten, mikä sitten oireiluna tuli, ni sittenhän tuolta tuli joka oli siinä iltavuorossa ja istu meidän kaa pitkään tässä ja oli sitten. Saatiin sitten se tilanne rauhoittumaan sitten.”

Tukea koettiin saavan myös keskusteluista, mutta niitä olisi voinut olla myös enemmän. Riittämätön avun saanti uskottiin johtuvan myös väärinymmärryksistä. Asioista keskustelua toivottiin lisää, jolla voisi myös ennaltaehkäistä väärinymmärryksiä.

”Tai ainakin siitä ois voitu keskustella tai vaikee on varmaan itsekin sanoa siinä tilanteessa et mitä ois toivonut, mut jos työntekijöillä ois ollu antaa ideoita vaikka jostakin et siihen vois vanhempana tarttua, et kokeillaan vaikka tollaista, koska se on uusi tilanne ja kaikki systeemit on vielä vieraita ja ei tiedä mitä haetaan ja mitä minun pitäisi tehdä ja sillä tavalla. Ehkä siinä on vaikea miettiä itselleen tukimuotoja ja ehkä jos ois tavallaan valmiita suunnitelmia siihen tai ois niin ku kertoo et tällainkiin voidaan tehdä niin voisi olla helpompi tarttua.”

Haastatteluissa nousi esille, että olisi hyvä esitellä erilaisia tuen muotoja, joita voidaan järjestää. Tällöin vanhemman helpompi miettiä omia tarpeitaan. Perhekuntoutusjaksolla odotettiin myös saatavan työntekijältä keinoja ja neuvoja toimia tilanteissa. Tuen ja avun määrää mietittiin myös suhteessa kuntoutuksen tavoitteisiin.

”Ja kun mä olin niin kypsä siihen tilanteeseen, et kun aina sai jännittää mitä seuraavaksi tapahtuu ja mikä laukaisee minkäkin, ni ehkä siinä oli itellään semmonen, et kun me ollaan täällä ni mä saan apua niihin tilanteisiin eikä mun tarvii itse niistä vastata. Ni oli itselleen semmonen, et ois toivonnut, nyt kun me ollaan täällä ni nyt sit jotain.”

6.8 Perhekuntoutuksen sisällölliset toiminnot

Haastateltavista suurin osa koki perhekuntoutuksen toiminnot liian vähäisiksi. Perhekuntoutuksen aikana järjestettyjä toimintoja olivat: eläinpiha, taidepaja sekä eläinavusteinen toiminta. Vapaa-ajan toimintoja oli myös ollut, mutta vaihtoehtoja ja toimintaa kaivattiin lisää. Vapaa-ajalla oli käytetty

grillikotaa, uimahallia, lenkkeilyä sekä pyöräilyä. Perheet olivat myös käyneet itsenäisesti kaupungilla sekä tutustuneet laitosalueeseen.

”Eipä meillä mitään suunniteltua ollut, ite minä sovin sen eläintoimintatavetäjän kanssa jonkun tutustumisjutun sinne eläintoimintaan ja sillä tavalla ni oikeestaan, ihan ite myö saatiin miettiä mitä myö haluttiin tehdä, ei oikeestaan ollut mitään järjestettyä.”

”Ne asiat, ja niitä järjestettyjä asioita ei juuri ollut. Kun me vaan oltiin niin kun oltiin, niin en tiedä mikä siinä olisi ollut turhaa. Ei ollut mitään sen ihmeempää siinä. Joo, kyllä varmaan jos ois kyseessä joku toinen lapsi, niin ois varmaan ollut liikaa sellaista luppoaikaa”

Toisaalta aika myös koulun jälkeen koettiin vähäiseksi, eikä suunniteltuja toimintoja haluttu liikaa. Toimintojen määrä oli yhteydessä lapsen tai nuoren yksilöllisiin tarpeisiin. Ryhmätoiminnoilla oltaisiin voitu vaikuttaa lapsen tai nuoren kuntoutumiseen esim. sosiaalisten taitojen harjoitteluun ja lisätä kaverisuhteita. Toimintoja toivottiin lisää sekä toimintojen toivottiin olevan esimerkiksi oman ikäisten kanssa tapahtuvaa ryhmätoimintaa sekä viikonloppuihin toivottiin myös lisää järjestettyä toimintaa. Yksi perhekuntoutusjakso päätettiin myös lopettaa jo perjantaina sunnuntain sijaan, koska viikonloppu ei olisi tuonut kuntoutukseen lisäarvoa. Toimintoja toivottiin myös ehdotettavan työntekijöiden puolelta, tällöin haastateltavien olisi ollut helpompi valita.

”Päivää enemmän sisältöön, pojalla oli se koulunkäynti ni ois voinut olla muutakin sisältöä vielä. Toki aika meni ihan hyvin. Lähinnä se ois ollutkin niitä mistä on ollutkin puhetta. tämmösiä ryhmätoimintoja ja vertaistoimintoja”

”semmosta muiden kanssa yhteistä toimintaa ois voinu olla niinku, sitten niin, samanikäisten niin. Kaverisuhteita tavallaan niin, ois voinu lisätä sen alkurauhoittumisen jälkeen.”

6.9 Oppilaskodin toimintaan osallistuminen

Haastatteluissa nousi esille, että lapselle tai nuorelle kirjatun oppilaskodin kanssa olisi voinut järjestää enemmän yhteistä toimintaa lapsen tai nuoren tarpeista lähtien. Lapsen tai nuoren oltaisiin haluttu otettavan enemmän oppilaskodin toimintoihin mukaan. Siirryttäessä yksilökuntoutuksesta perhekuntoutukseen oppilaskodin kanssa yhteinen tekeminen päättyi ja samalla lapsen tai nuoren päivän toiminnot vähenivät. Lapselle tai nuorelle olisi toivottu enemmän mielekästä toimintaa.

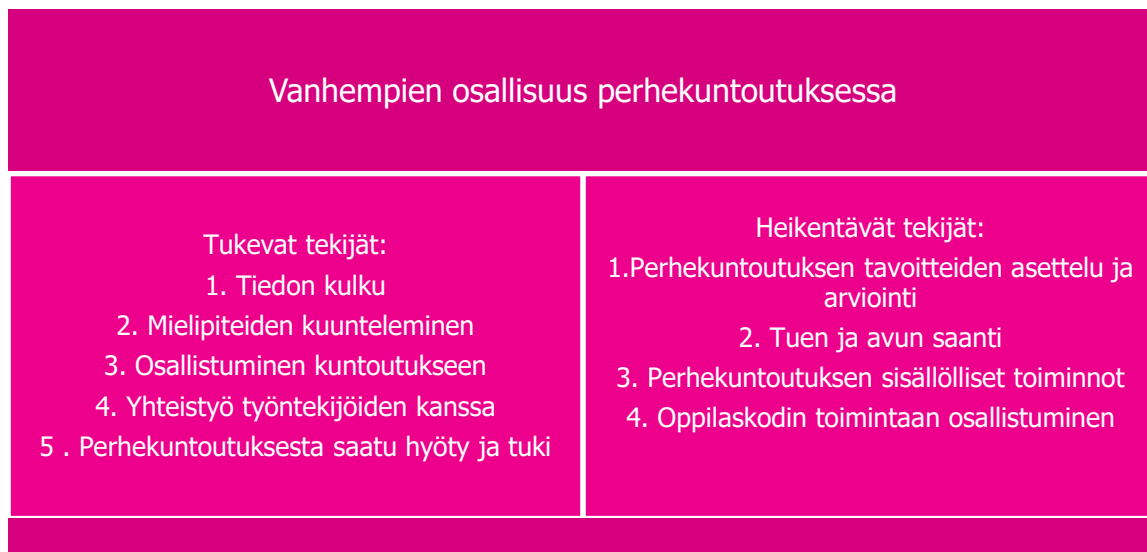
”Että siinä ois jos osastolla on jotain koulupäivän jälkeen yhteisiä juttuja niin ois tavallaan niin otettu mukaan. Tämmöistä, niin se ei ois täysin irtautunut siitä”

”Niin onhan se, kun poika oli vuoden ollut, niin onhan sille jonkunlaisia kaverisuhteita tullut niin lähinnä se sinne osastolle näyttäytyi siltä, että poika lähti ns. kotiin, vaikka siirtyi vaan alakertaan. Se sit katkesi kaikki mitä siellä on ollut mahdollista, niin nehen jäi niin kun pois siitä, sitten oli vaan se koulu.”

Koulupäivään jälkeen olisi toivottu yhteistä tekemistä. Koronan tuomia rajoituksia mietittiin myös, kuinka se on vaikuttanut oppilaskodin toimintaan osallistumisen mahdollisuuksiin.

6.10 Yhteenveto teemahaastatteluiden tuloksista

Analyysin tuloksena nousi esille vanhempien osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä. Yläluokkia muodostui yhteensä yhdeksän, jotka on jaoteltu osallisuutta tukeviin ja heikentäviin tekijöihin. Osallisuutta tukevia yläluokkia nousi esille viisi ja osallisuutta heikentäviä yläluokkia neljä (kuvio 5).

KUVIO 5. Yhteenveto vanhempien osallisuutta tukevista ja heikentävistä tekijöistä perhekuntoutuksessa

7 MONIAMMATILLISEN KEHITTÄMISEN TYÖPAJA

Työpajatyöskentelyn tavoitteena oli vastata toiseen tutkimuskysymykseen: Miten perhekuntoutusta voidaan kehittää vanhempien osallisuutta tukevaksi? Moniammatillisessa kehittämisen työpajassa hyödynnettiin vanhempien teemahaastattelujen tuloksia. Kehittäminen tähtää aina muutokseen, sen tavoitteena on tuottaa aiempaa toimivampia käytäntöjä tai muodostaa toimivampia rakenteita. Kehittämisen suunta on menneestä tulevaan; tavoitteena saavuttaa muutos. (Toikko & Rantanen 2009, 16.).

Työpajatyöskentelyä voidaan käyttää kehittämisen tukena. Työpajan tavoitteena on mahdollistaa osallistujien yhteistoiminta erinäisissä tapahtumissa, tapaamisissa tai seminaareissa. Työpajatyöskentely pohjautuu vuorovaikutuksellisuuteen, jossa osallistujat voivat jakaa mm. mielipiteitään, tietojään, näkemyksiä sekä ideoita. Työpajatyöskentelyssä saadaan aikaa yhdessä yleensä tuotos, joka liittyy työpajassa käsittelevään aiheeseen. (Salonen, Eloranta, Hautala & Kinon 2017, 91.)

Työpajassa käytettiin tulevaisuuden muistelu -menetelmää mukailtuna. Tulevaisuuden muistelu -menetelmä sopii käytettäväksi, kun tavoitteena on saada aikaan toimintaa muutosta. Tarkoituksena on tulevaisuutta muistelemalla saada käsitys toivotusta suunnasta ja tämän jälkeen miettiä tapoja muuttaa suuntaa haluttua päämäärää kohti. Menetelmää on käytetty asiakastyössä, mutta se sopii myös käytettäväksi myös kehittämis- ja hanketyössä. (Innokylä i.a)

7.1 Toteutus

Keräsin aineistoa myös moniammatillisessa työpajassa saaden mukaan myös työntekijöiden näkökulman toiminnan kehittämiseen. Moniammatilliseen kehittämisen työpajaan kutsuttiin työntekijöitä, jotka olivat osallistuneet perhekuntoutukseen tai olivat osallistuneet perhekuntoutuksen arviointia ja kehittämiseen liittyvän työryhmän kokouksiin. Työpajaan osallistui yhteensä seitsemän työntekijää, eri ammattialojen edustajista.

Työpajan alkuun kävimme läpi käytäntöön liittyvät asiat. Kuten päivän aikataulutuksen, lupa-asiat sekä työskentelytavan. Tämän jälkeen, jokainen osallistuja vastasivat kirjallisesti kahteen kysymykseen; mikä perhekuntoutuksessa toimi hyvin ja mitä kehittämisen kohteita perhekuntoutuksessa on?

Samassa vastauslomakkeessa kysyttiin osallistujilta suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Nämä tiedot kerättiin osallistujilta anonymisti. Näihin kysymyksiin vastaaminen viritteli osallistujien ajatuksia päivän teemaan ja antoi kaikille mahdollisuuden kertoa omista kokemuksistaan ja näkemyksistään perhekuntoutuksesta. Työntekijöiden kirjallisista vastauksista syntyneen aineiston jätin opinnäytetyöstäni pois, koska aineistoa kertyi vähän, eikä se ei vastannut tutkimuskysymyksiini.

Osallistujien vastattua kirjallisesti edelle mainittuihin kysymyksiin esittelin tutkimuksellisen kehittämistyöni keskeiset käsitteet sekä tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteet. Tämän jälkeen esittelin vanhempien teemahaastattelujen tulokset. Vanhempien teemahaastattelujen tuloksiin pohjaten aloitettiin pienryhmätyöskentely. Työpaja koostui kahdesta työskentelyvaiheesta.

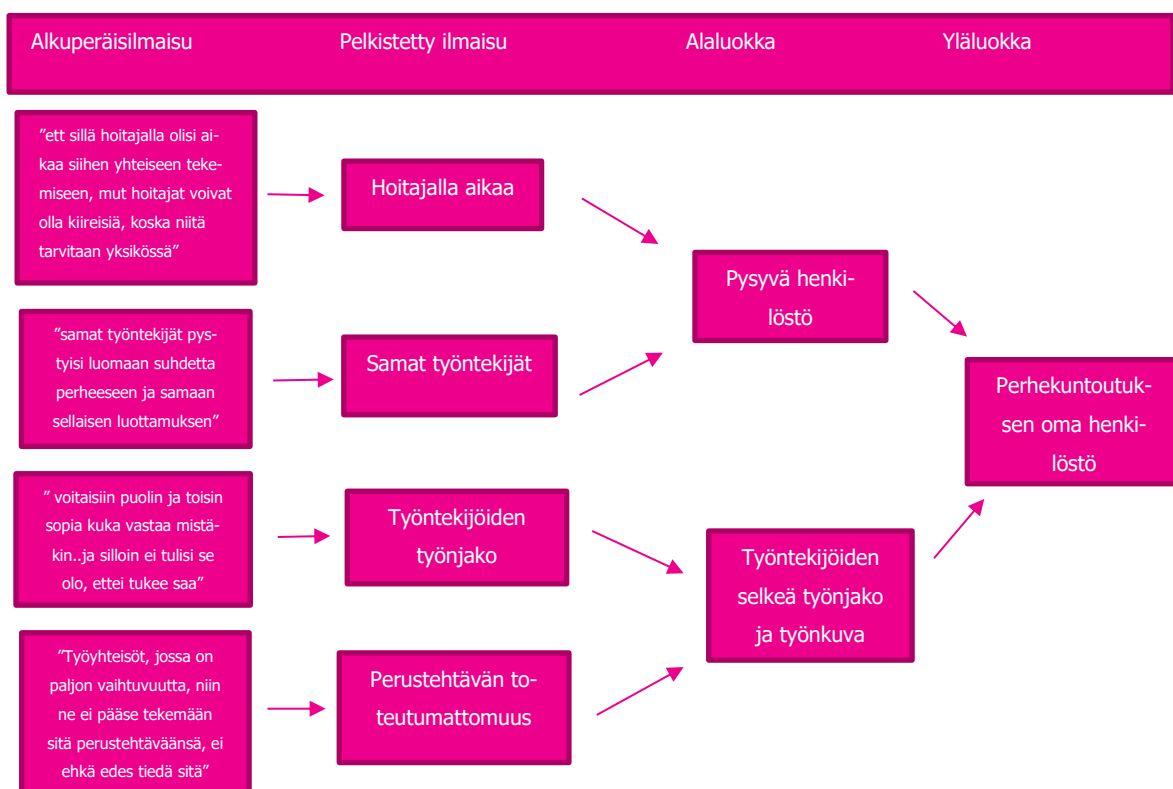
Pienryhmässä toteutettavassa ensimmäisessä vaiheessa osallistujien tuli miettiä, minkälainen on tulevaisuuden visio vanhempien osallisuutta tukevassa perhekuntoutuksesta. Miten voisimme parantaa

ja varmistaa vanhempien osallisuutta perhekuntoutuksessa. Toisessa vaiheessa työpajoissa mietittiin: Miten voimme päästä haluamme visioon? Miten voidaan kehittää perhekuntoutusta vanhempien osallisuutta tukeviksi? Ajatuksensa pienryhmät kokosivat paperille ja esittelivät tuotoksensa koko ryhmälle. Työpajassa fläppitaululle kirjatut ajatukset ja ideat kuvattiin kameralla ja pienryhmissä käydyt keskustelut nauhoitettiin.

7.2 Aineiston analyysi ja tulkinta

Työpajasta saadun nauhoitetun aineiston litteroitiin työpajan jälkeen puhtaaksi. Aineistoa kertyi yhteensä 120 min 54 s. Litteroitua aineistoa tuli 26 sivua. Työpajasta syntyneen aineiston analysoin aineistolähtöisen sisällönanalyysin prosessia mukaillen. Aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin kuuluvat samat vaiheet kuin teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin. Erona on, että aineistolähtöisessä analyysissä abstrahoinnin vaiheessa teoreettiset käsitteet nousevat aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133.)

Nauhoitetun aineiston litteroinnin jälkeen aineisto pelkistettiin. Kokosin työpajatyöskentelyssä syntyneet ideat yhteen. Aineistosta kokosin yhteneväisiä aiheita ja yhdistelin niitä ryhmiksi. Aineistosta löytyneitä yhteneväisiä ryhmiä pelkistin ja yhdistin teemoittain nostamalla niistä kehittämistyön kannalta olennaisen tiedon. Esimerkki sisällönanalyysin prosessista (kuvio 6).

KUVIO 6. Esimerkki sisällönanalyysin prosessista

8 MONIAMMATILLISEN TYÖPAJAN TULOKSET

8.1 Perhekuntoutuksen oma työryhmä

Perhekuntoutukseen nähtiin tarve perustaa oma työryhmä, joka työskentelisi perheiden kanssa säännöllisesti ja koko prosessin ajan. Tämä tukisi luottamuksen ja yhteistyön syntymistä perheen ja työntekijöiden välille. Pysyvät työntekijät mahdollistaisivat selkeiden tehtävänkuvien luonnin, joka ohjaisi töiden ja vastuun jakoa. Pysyvän työryhmä helpottaisi myös yhteistyötä sekä lisäisi työntekijöiden sitoutumista.

”Sit jos siinä on se selkee porukkaa niin sit siitä ajan myötä tulee selkeet tehtävänkuvat jokaiselle ja se että kenen vastuulla on mikäkin ja sehän on sit saumatonta, eikä tarvii lähteä hakemaan, et teetkö tän ja teetkö ton..”

”Samat työntekijät pystyisi luomaan suhdetta perheeseen ja samaan sellaisen luottamuksen rakentumisen alkamaan niin kun perheen kanssa, että he pystyy luottamaan, että täällä pystytään vastaamaan niihin tarpeisiin”

Oppilaskodeissa oleva työntekijöiden pula heijastuu myös perhekuntoutuksen toimintaa, jolloin työntekijöiden vaihtuvuutta on myös perhekuntoutuksessa. Pysyvä työryhmä nähtiin perhekuntoutuksen perustana sekä myös perheelle tärkeänä ja hoitavana elementtinä.

”Se oli jotenkin se ajatus ja sitten se tutustumisvaihe oikeestaan nähtiin hirveen tärkeenä, justiin sen henkilöstön, et se henkilöstö on sama ja ne tutustuu ja on mukana siinä perheen kuntoutuksessa.”

”on se ydinryhmä mihin se perhe tulee käytännössä. Ja silloin siinä on niin kun vankka pohja sille tekemiselle käytännössä. Elikkä he saavat ihan erilaista kokemusta kun se mikä heidän arki oikeasti on. Se lähtee jo sinällään hoitamaan ja se on sellainen hoitava elementti, joka vie sitä perhettä jo eteenpäin”

Työryhmä voitaisiin perustaa pelkästään perhekuntoutukselle tai sopia oppilaskodeista ns. perhetyöntekijät, jotka työskentelisivät perhekuntoutuksessa ja tarvittaessa oppilaskodeissa, jos perhekuntoutuksessa ei olisi ketään perhekuntoutusjaksolla.

”Kyllä ydinryhmä on yhtä kun tiivis porukka. Oikeestaan työskentelisi ne ihmiset työskentelisi missä tahansa ni kaikkialla olisi ne vastuu ihmiset, jotka kuuluisi siihen omaan ryhmään, vaikka tähän ei rekrytöiskään omaa henkilökuntaa, tai mikä toisaalta se olisi. Jos tää lähtisi, niin tässä ois töitä hirveen paljon”

”niilläkin voisi olla ne ydinryhmät, ne hoitajat, jotka tekis sitä, tietysti tällä hetkellä pula henkilöstöstä ja sit asiantuntijoista ois ne tietyt..”

8.2 Perhekuntoutuksen mahdollisuus ilman yksilökuntoutusta

Perhekuntoutukseen tulo edellyttää tällä hetkellä, että lapsi tai nuori kirjataan oppilaskotiin, josta osallistuu henkilöstö perhekuntoutukseen. Perhekuntoutuksessa työskentelevä oma työryhmä mahdollistaisi sen, että perhekuntoutukseen voisi tulla ilman, että lasta tai nuorta kirjattaisiin sisälle johonkin oppilaskotiin.

”jos ois se oma henkilöstö, ni joka pystyis pyörittämään pelkästään tätä perhekuntoutusta niin sitten ei tarvittais sitä oppilaskotiin kiinnittymistä ollenkaan olla. Vaan sitten vois tarjota, niin kun X sanoit, jos

se lapsi ei tarvii sitä yksilökuntoutusta niinkään vaan se perhe tarvii, että se toimintapamalli muuttuisi siellä kotiolioissa n isit ne ois vaan tässä ja kotona ja ehkä vielä palaisi, jollekin inteventiolla uudestaan”

”Oma henkilöstö takaa sen, että palvelua voi antaa ilman yksikön kiinnitystä”

Perhekuntoutukseen voisi tällöin tulla, että ei ole tarvetta laitoshoitoon sekä se sillä voitaisiin ehkäistä laituskuntoutusta. Tällöin perhekuntoutusta voitaisiin tarjota lasten ja nuorten kuntoutuksesta erillisenä kuntoutusmuotona.

”Ja sitten, siinäkinhän voisi olla, että olisi joku pieni pätkä ja sitten tulisi tietty tuki sinne kotiin ja sitten voisi olla vielä uusi seuranta pätkä, jolloinka ei tarvitse raskasta laitoshoidoa ja ”selviäisi mahdollisesti tällaisella perheinterventiolla” voisi tulla virallisesti perhekuntoutukseen, ilman että sä oot kiinnitettyä”

”perhekuntoutukseen voisi tulla vaikka kuukaudeksi ja sillä välttää se laitospaikka. Silloin tarviis en 4-6 viikkoa. Ja sit jotenkin sillä lailla rakentaa, että myös muu perhe olisi mukana”

8.3 Perhekuntoutuksen vaiheittainen eteneminen

Perhekuntoutus haluttaisiin kehittää vaiheittaiseksi, johon kuuluisi aina tutustumisvaihe, perhekuntoutuksen vaihe sekä seurantavaihe. Tutustumisvaiheessa perhe kävisi tutustumassa organisaatioon sekä tehtäisiin myös kotikäynti. Tällöin voitaisiin suunnitella myös perhekuntoutukseen liittyvät palvelut ja toiminnot ja asettaa perhekuntoutuksen tavoitteet yhdessä perheen kanssa. Moniammatillinen tiimi tulisi järjestää ennen perhekuntoutusta, jolloin voitaisiin varmistaa perheen tarvitsemat palvelut. Tutustumiskäyntiä sekä kotikäyntien aikataulutusta koordinoisi sovittu ihminen esimerkiksi yksikön kuntoutuskoordinaattori.

”Tutustuttaisiin, et meillä olisi jo jonkunlainen ymmärrys siitä perheestä ja rakenteesta ku he tulee tähän xxxx, kun kahden viikon jaksolla, menee se ensimmäinen viikko siihen tutustumiseen.”

”Tutustumisvaiheessa voitaisiin suunnitella myös perheen tarvitsemat palvelut perhekuntoutukseen. Siinä voitais varmaan jo siinä tutustumisvaiheessa kuulla niitä tavoitteita mitä perhe asettaa.”

Perhekuntoutuksen jälkeen olisi aina seurannanvaihe, jolloin perheen kotiutuessa tuettaisiin perheen arkea kotiin työskentelyllä. Tällä varmistettaisiin, että perheitä tuettaisiin myös perhekuntoutuksen jälkeen.

”Se pitäisi sisällyttää, jonkunlainen jälkihuolto siihen xxxx kuntoutukseen, että kun otetaan se paketti, niin siihen liittyy automaattisesti aina se. ”

”Tapahtuipa se miten vaan, että hän tulisi jaksolle yksilökuntoutukseen.. Niin hänellä on silti jälkihuolto perhetyöntekijöiden puolesta sinne loppuun.”

Seurantavaiheen tarkoituksena olisi myös varmistaa kuntoutuksessa hyväksi todettujen käytäntöjen kotiin vieminen ja vanhempien tukeminen myös perhekuntoutuksen jälkeen.

”työntekijään saadaan luottamuksellinen suhde ja käytännössä kokee, et mä tuun niin kun autetuksi ja päästään eteenpäin Niin on se hirveä kokemus, et tästä kun lähdet niin se on ovi kiinni ja hei hei. Siihen pitäisi siihen systeemiin ja rakenteisiin pystyä vaikuttamaan.”

”Silloin myös tuo jälkihuolto olisi automaatio. Se porukka hoitaisi sen ja se kuuluisi siihen hintaan, että käytäs siellä kotona sit vielä tietty pätkä ja varmistettais, et se homma toimis sielläkin”

8.4 Vanhempien kuulluksi tuleminen ja tukeminen

Työpajoissa nousi esille, että perhekuntoutuksessa olisi tärkeää panostaa enemmän perheiden kuulluksi tulemiseen sekä perheen tukemiseen. Tällöin vanhemmat eivät kokisi jäävänsä vaikeiden asioiden kanssa yksin ja heillä olisi mahdollista puhua ja jakaa omia kokemuksia ja ajatuksia.

”että on siis joku paikka olemassa maailmassa olemassa, jossa he tulee niin kun kuulluksi”

” vanhemmat pääsevät puhumaan, sillei, että se lapsi ei oo siinä ja purkamaan niitä omia tuntemuksiaan ja ajatuksiaan. Siinä on kuminkin monenlaisia myllerryksiä mielessä”

Tukemisella tarkoitettiin myös, että perheille tulisi tarjota enemmän keskusteluapua sekä konkreettisia neuvoja, miten voi toimia arjen tilanteissa lapsen tai nuoren kanssa. Tukemiseen liitettiin myös vanhemmuuden tukeminen ja erilaisten toimintamallien yhteinen miettiminen työntekijöiden kanssa. Tällöin perheiden yksilölliset haasteet tulisivat esille ja vanhemmat saisivat itselleen tukea toimimiseen myös haastavissa tilanteissa. Lapsen tai nuoren käyttäytyessä aggressiivisesti tulisi kehittää tapoja toimia tilanteissa, jotta vanhempi ei kokisi jäävänsä yksin.

”Et vanhemmatkaan ei aina tiedä miten heidän pitäisi tunteisiin reagoida, niiden lasten osalta. Ja ne saattaisi tarvita sellaisiin asioihin niin kun vahvistusta tai tukea, tai toiminko oikein tai ..mitä kannattaisi tehdä tällaisessa tilanteessa”

”tiedollista ja taidollista läpikäyntiä, toimintamallien ja ratkaisujen luomista.. Ja tääkin ois enemmän semmonen ei koulutuksellinen vaan keskusteleva foorumi, että siinä päästään puhumaan ja jakamaan asioita”

8.5 Yksilölliset perhekuntoutuksen kuuluvat palvelut

Perhekuntoutukseen kuuluvia palveluja ja toimintoja tulisi miettiä perheille yksilöllisesti ja perheen tarpeista lähtien ja tavoitteet huomioiden. Perhekuntoutukseen kuuluvien palveluiden tulisi olla selkeästi perheiden ja maksajatahon tiedossa.

”Jonkunlainen konsepti meillä valmiina, et mitä me pystytään tarjoamaan. Ja mitä se perhe just nimenomaan tarvii, kaikillahan on erilaiset tarpeet”

”Minkälaiset on ne tarpeet ja minkälaiset palvelut, että mitä lähde-tään kartoittamaan, et siinä tutustumisvaiheessa olisi ne palvelut ja tarpeet näkyvillä niille perheille ja maksatahoille, mitä meillä on tarjolla”

Palveluita tarjoavien organisaation eri tahojen ja työntekijöiden pitäisi pystyä tarjoamaan perheen tarvitsemat palvelut sekä toiminnot. Tämä voitaisiin varmistaa kartoittamalla ja suunnittelemalla perheen tarvitsemat palvelut etukäteen.

”Siinä vaiheessa kun tietää, että tänne on tulossa perhe niin pitäisi pohtia sen tiiviin porukan kanssa, missä on se yksikkö ja asiantuntijat ja muut, että mitä palveluita lähetään tarjoamaan. Että ei ees kaikkee vaan, siinä vaiheessa vois tehdä myös sitä, että suunnitella omaa työaikaansa.”

”Että palvelut tulisivat näkyvästi esille niin se tarviisi myös moniammatillista tiimiä niin kun mitä on tarjolla ja kuka tarjoaa mitäkin ja millonka sitä on ja mitä kaikkee tossa nyt on”

8.6 Moniammatillisuuden varmistaminen

Moniammatillisuuden toteutuminen nähtiin tärkeänä perhekuntoutuksessa. Perhekuntoutukseen tuleville perheille moniammatillinen työskentely mahdollistaa perheen tarpeiden laaja-alaisen huomioidamisen. Vanhempien, lasten tai nuorten sekä maksajatahon mielipiteet tulisi ottaa huomioon perhekuntoutuksen sisältöä suunniteltaessa.

”toi moniammatillisen tiimin tiivistäminen, se liittyy tähän, kun tää perusta ois kunnossa niin silloin voisi kehittää myös tätä, että mitkä muut tekijät ois siinä, ketkä on sitoutuneita ja toimii perhekuntoutuksessa. Et perhe saisi sen palvelun mitä ne tarvitsee.”

”että me moniammatillisessa tiimissä ois voitu jo keskustella, jo niistä tarpeista ja sitten ne tuotas sinne perheella ja myös maksajataholla. Et siinä ois mukana myös ja se että siinä ois mukana aina ne lapset ja vanhemmat, että heidän ääni tulisi kuulluksi myös tässä.”

Moniammatillista työskentelyä voitaisiin varmistaa sopimalla ajat moniammatillisen tiimin kanssa jo ennen perhekuntoutuksen alkua. Tärkeänä nähtiin myös, että moniammatillinen tiimi varaa aikoja perhekuntoutukseen etukäteen, jotta tarvittavaa palvelua on saatavilla myös lyhyemmällä varoitusajalla.

”moniammatillistä työskentelyä oikein tiivistää aina ja niin kun, että sitä on mahdollista myös kuntoutusjakson aikana ottaa yhteyttä siihen porukkaan ”

”niillä ois aina kalenterissa ne tietyt ajat ja mahdollisuus tavallaan siihen perhekuntoutuksella. Kun aattelee siitäkin, kun yrität saada aikoja eri toimijoille ja kaikki on jo lyöty lukkoon niin hankaloittaa hirveästi tilannetta”.

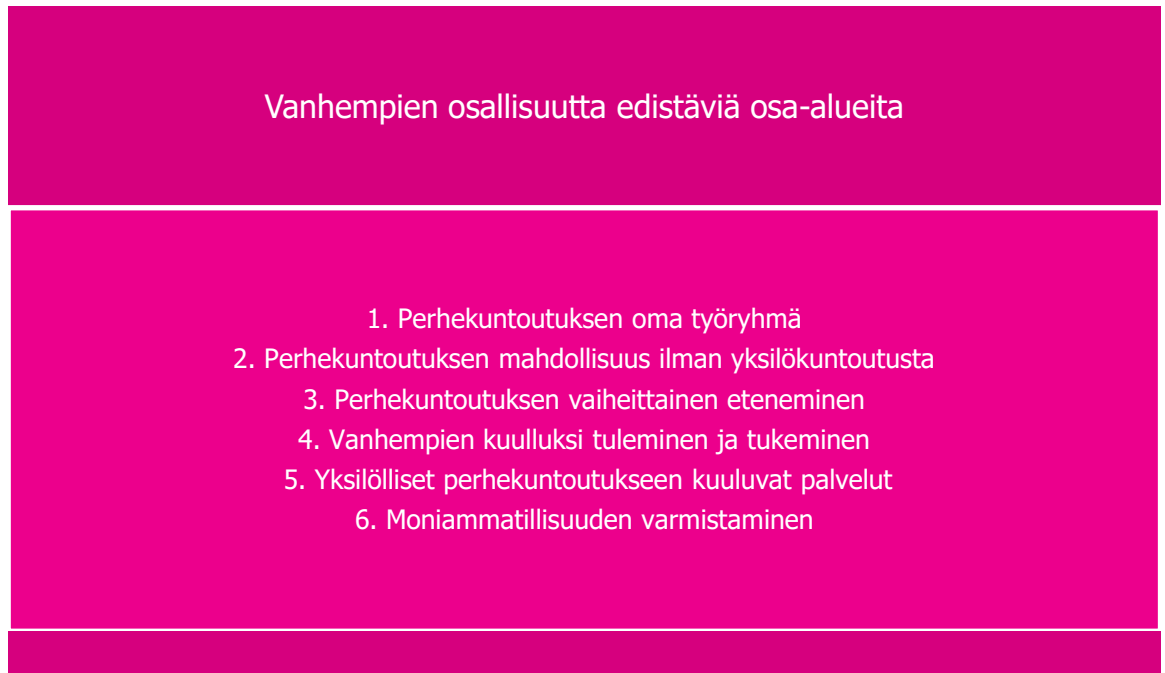
Perhekuntoutuksessa työskentelevien työntekijöiden tukeminen nähtiin tärkeänä sekä, että heillä on osaamista toimia perheiden kanssa. Työntekijöiden toivottiin saavan tukea moniammatillisesta tiimistä sekä muilta tahoilta kuten kuntoutuksen asiantuntijoilta sekä työnohjauksesta. Työntekijöiden toisilleen antama tuki nähtiin myös merkityksellisenä.

”Se ei ole kauheen helppoa välttämättä aina olla siinä perhepinnassa esimerkikisi. Ja joku konkreettinen tilanne vaikka tässä niin tehdään niitä jälkipurkuja kyllä, mutta miten sitä kokonaisuutta vähän niin kun hahmotellaan. Työntekijöiden pysähtymistä ja työntekijöiden tukemista”

”Se ois semmonen tuki, että tässä olisi se oma henkilökunta ja he ovat perehtyneet siihen, että tehdään perhetyötä ja ollaan siinä perhepinnassa”

8.7 Yhteenveto moniammatillisen kehittämisen työpajan tuloksista

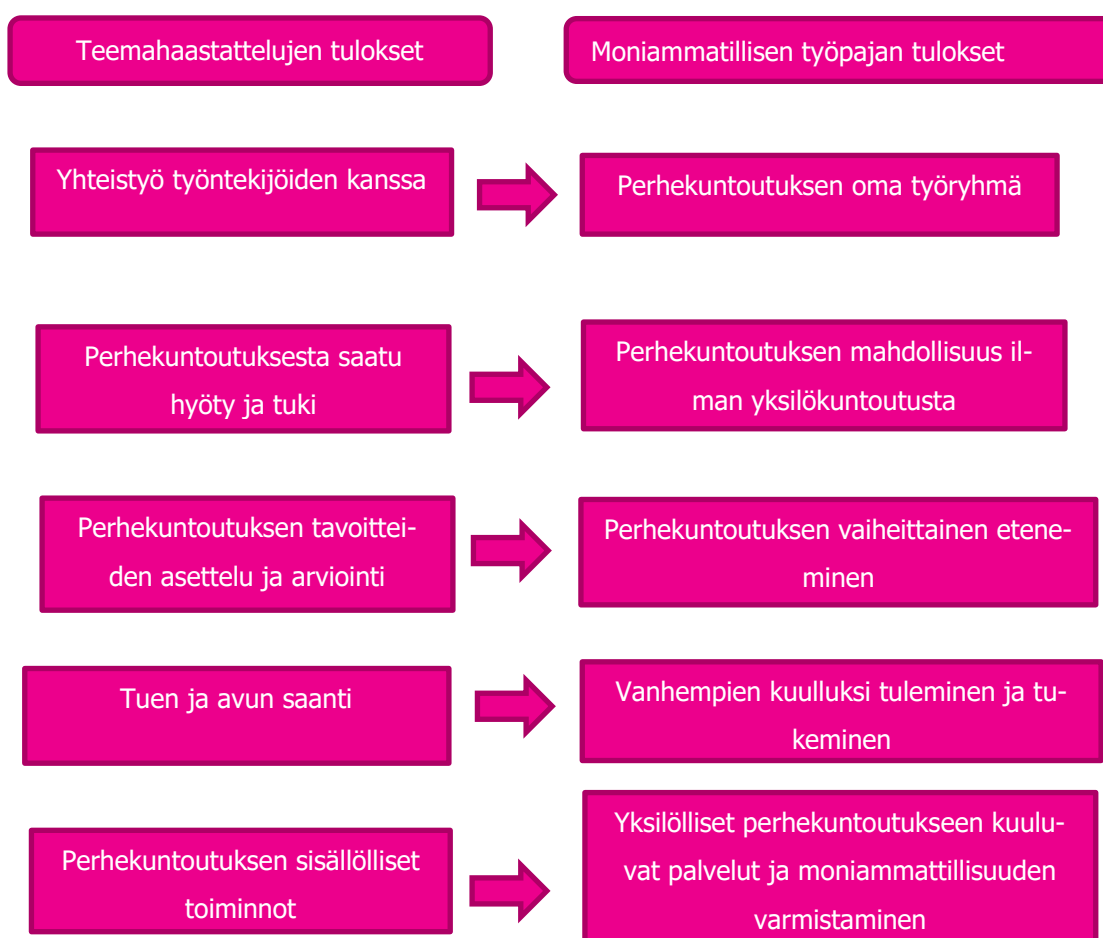
Analyysin tuloksena nousi esille osa-alueita, joilla voitaisiin edistää vanhempien osallisuutta perhekuntoutuksessa. Yläluokkia muodostui yhteensä kuusi.

KUVIO 7. Yhteenveto vanhempien osallisuutta edistäväistä osa-alueista

9 KEHITTÄMISEHDOTUKSET PERHEKUNTOUTUKSELLE

Tutkimuksellisen kehittämistyön ensimmäisessä vaiheessa kerättiin tietoa teemahaastatteluin vanhempien kokemuksista osallisuuden toteutumisesta perhekuntoutuksessa. Teemahaastattelun tuloksia hyödynnettiin kehittämistyön seuraavassa vaiheessa, jolloin moniammatillisessa työpajatyöskentelyssä pyrittiin kehittämään perhekuntoutusta vanhempien osallisuutta tukevaksi. Moniammatillisen työpajatyöskentelyn aineiston pohjalta nousi viisi kehittämissuositusta, joiden avulla voidaan edistää vanhempien osallisuutta perhekuntoutuksessa.

KUVIO 8. Kehittämissuosituksiin johtaneet tulokset

Kehittämissuositukset:

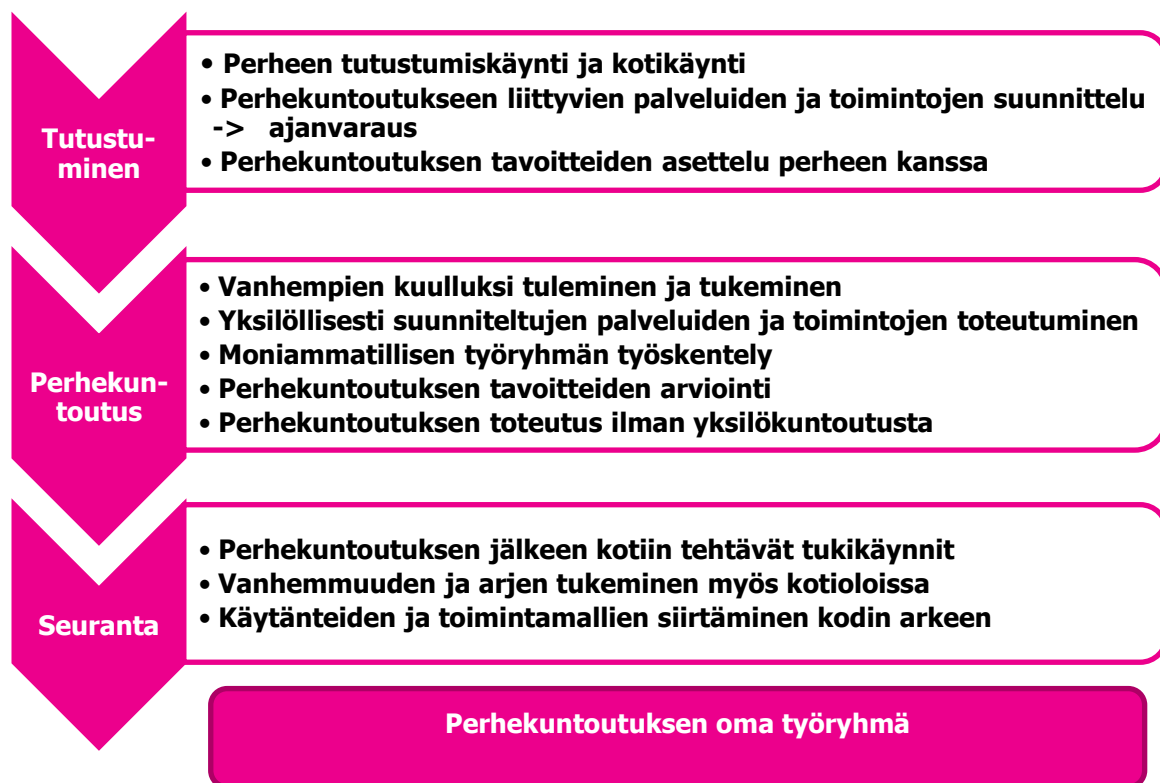
1. Perhekuntoutuksen vaiheittainen eteneminen
2. Yksilöllisten palveluiden saannin ja moniammatillisen työskentelyn varmistaminen
3. Perhekuntoutuksen oman työryhmän perustaminen
4. Vanhempien kuulluksi tulemisen ja tukemisen lisääminen
5. Perhekuntoutuksen mahdollisuus ilman yksilökuntoutusta

Perhekuntoutuksen jaksojen pituus vaihtelee yksilöllisesti. **Perhekuntoutuksen kehittäminen vaiheittaiseksi** muokkaisi perhekuntoutusta kokonaisuudeksi, johon kuuluisi kolme vaihetta. Tutustumisvaihe, perhekuntoutuksen vaihe ja seurantavaihe. Perheeseen tutustuminen mahdollistuisi jo ennen perhekuntoutusta tutustumisvaiheeseen järjestetyllä tutustumiskäynnillä. Tällöin voitaisiin myös suunnitella perhekuntoutuksen sisällöllisiä toimintoja sekä asettaa perhekuntoutukselle tavoitteet yhdessä perheen kanssa. Perhekuntoutuksessa tärkeää arvioida tavoitteiden toteutumista säännöllisesti. Tutustumisvaiheessa selviäisi myös tarkemmin kuntoutukseen tulossa olevien perheiden tarpeet, joka mahdollistaisi myös perhekuntoutuksen palvelujen ja toimintojen suunnittelun etukäteen. Tämä takaisi palvelujen ja toimintojen saannin perhekuntoutuksessa sekä perhe osallistuisi myös kuntoutuksen sisällölliseen suunnitteluun. Tällöin **palvelujen saatavuus varmistuisi** ja perhekuntoutuksen sisältö olisi perheiden kanssa yhdessä suunniteltua.

Moniammatillinen työskentely varmistuisi myös entistä paremmin, kun tarvittavat palvelut ja toiminnot olisivat etukäteen suunniteltu, tällöin kyseiset palvelut ja toiminnot olisivat perheelle varattuja perhekuntoutukseen ajankohtaan. Seurantavaiheella olisi mahdollista varmistaa, että perhekuntoutuksen jälkeenkin perhe saa edelleen tukea. Tällä hetkellä palvelujen saanti perhekuntoutuksen jälkeen on sovittu perhekohtaisesti ja laskutettu erikseen, jolloin perhe voi jäädä ilman tarvitsemaan palvelua. Seurannan kuuluessa perhekuntoutukseen se varmistaisi kaikille perheille tuen saannin myös kuntoutuksen päättyessä. Seurantavaiheessa olisi mahdollista siirtää mm. perhekuntoutuksessa opittuja toimintamalleja kotiympäristöön ja tukea niiden käyttöön ottoa.

Perhekuntoutuksen työntekijät ovat määräytyneet sen mukaisesti, mihin yksikköön lapsi tai nuori on kirjattu. Tämä tuo vaihtuvuutta henkilöstöön, joka hankaloittaa selkeää työn- ja vastuun jakoa töistä. Tämä hankaloittaa myös luottamussuhteen syntymistä perheeseen ja estää tiiviin työskentelyn. **Perhekuntoutuksen oma työryhmä** mahdollistaisi samojen työntekijöiden työskentelyn perheen kanssa kaikkien vaiheiden ajan. Työntekijöiden vaihtuvuus katkaisee työskentely suhdetta perheeseen, joka vaikuttaa luottamuksellisen yhteistyön syntyyn.

Pysyvä työryhmä mahdollistaisi työntekijöiden tiiviin työskentelyn perhekuntoutuksen aikana, jolloin **vanhempien kuulluksi tuleminen ja tukeminen** asioissa mahdollistuisi paremmin sekä arjen toimintojen sekä toimintamallien harjoittelu onnistuisi paremmin. Pysyvät työntekijät tukisivat myös luottamus ja yhteistyö suhteen syntymistä vanhempien ja työntekijöiden välille. Tällä hetkellä oppilaskotien niukat resurssit rajoittavat perhekuntoutukseen annettavaa hoitajien työpanosta. Perhekuntoutuksen tulo edellyttää lapsen tai nuoren kirjaamista oppilaskotiin. Perhekuntoutuksen oma työryhmä mahdollistaisi, että perhekuntoutukseen olisi mahdollista tulla **ilman tarvetta yksilökuntoutukseen**, tällöin perhekuntoutus toimisi enemmän myös ennaltaehkäisevänä tukimuotona sekä tällöin perhekuntoutusta voitaisiin tarjota lasten ja nuorten kuntoutuksesta erillisenä kuntoutusmuotona.

KUVIO 9. Yhteenveto kehittämissuunnitelmista perhekuntoutukselle

10 POHDINTA

10.1 Yhteenvetoa tutkimustuloksista ja johtopäätökset

Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena oli selvittää, miten vanhemmat kokivat osallisuuden toteutuvan perhekuntoutuksessa ja miten voimme kehittää perhekuntoutusta vanhempien osallisuutta tukevaksi. Tarkoituksena oli laatia kehittämisohdotuksia perhekuntoutukselle. Vanhempien haastatteluissa saatiin tietoa osallisuuden toteutumisesta ja työpajatyöskentelyssä syntyi ideoita perhekuntoutuksen kehittämiseksi vanhempien osallisuutta tukevaksi.

Perhekuntoutuksen moninaisuuden vuoksi aiheesta on olemassa vähän suomalaista tai kansainvälistä tutkimusta. Perheiden osallistamista lasten ja nuorten kuntoutukseen pidetään kuitenkin tärkeänä. (Linnakangas, Lehto, Järvikoski & Suikkanen 2010, 19–22.) Kehittämistyöni tulokset ovat asiakkaita sekä vanhempien osallisuutta tutkivien tutkimusten tulosten kanssa samansuuntaisia.

Vanhempien haastatteluissa nousi esille osallisuutta tukevia ja sitä estäviä tekijöitä. Vanhemmat kokivat tiedonkulun ja heidän mielipiteiden kuuntelemisen tukevan heidän osallisuuttaan. Tietoa koettiin saavan riittävästi lapsen tai nuoren kuntoutukseen liittyvissä asioissa. Vanhempien mielipiteet otettiin huomioon ja he saivat tehdä itsenäisiä päätöksiä. Heidän toimintaansa arjessa ei ohjattu liikaa työntekijöiden puolelta. Yhteistyö työntekijöiden kanssa oli pääsääntöisesti toimivaa. Vanhemmat ja työntekijät olivat tehneet yhteistyötä haastavissa tilanteissa ja keskustelleet asioista. Toimiva yhteistyö näyttäytyi myös vanhempien asiantuntijuuden kunnioittamisena.

Myös useamman tutkimuksen (Kallinen ym. 2018, 19; Kivinen, Vanjusov & Vornanen 2020, 283–284; Laitila 2010, 185; Phoenix, Jack, Rosenbaum & Missiuna 2020, 2155–2156; Vuorenmaa 2016, 67) mukaan työntekijällä on vaikutusta asiakkaan osallisuuteen. Työntekijät voivat tukea tai heikentää asiakkaan osallisuutta. Työntekijöiden vaikutus vanhempien osallisuuteen oli myös nähtävissä vanhempien haastattelujen tuloksissa. Perhekuntoutuksen oman työryhmän perustaminen nousi esille moniammatillisen työpajatyöskentelyn tuloksissa, jonka nähtiin olevan hyvin tärkeä tekijä perhekuntoutukselle vanhempien osallisuuden edistämisen näkökulmasta.

Perhekuntoutuksen oman työryhmän perustaminen tukisi luottamuksen syntymistä perheen ja työntekijöiden välille. Raution (2014,195) tutkimuksen mukaan työntekijöiden ja vanhempien välinen vuorovaikutussuhde ja luottamus syntyy tasavertaisista kohtaamista, jolloin perheille tarjotaan mahdollisuus kiireettömään keskusteluun.

Laitilan (2010, 139–140) tutkimuksessa osallisuuden nähtiin toteutuvan osallisuutena omaan hoitoon ja kuntoutukseen. Osallisuus nivoutui myös osaksi palveluiden kehittämistä sekä osallisuutena palveluiden järjestämiseen. Osallisuus hoitoon ja kuntoutukseen nähtiin tärkeimpänä osallisuuden muotona. Osallisuus nähtiin myös mahdollisuutena osallisuuteen ja konkreettisena osallistumisena kokouksiin, hoidon suunnitteluun ja toimintaan. Myös kehittämistyön haastatteluihin osallistuneiden vanhempien osallistuminen kuntoutukseen mahdollistettiin perhekuntoutuksessa. Vanhemmat osallistuivat konkreettisesti kuntoutuksen arjen toimintoihin sekä kuntoutuksen suunnitteluun. Vanhempien osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen.

Haastatteluissa nousi kehitettäviä osa-alueita, jotka voidaan ajatella heikentävän vanhempien osallisuutta. Haastatteluun osallistuneet eivät olleet mukana asettamassa ja arvioimassa kuntoutuksen tavoitteita. Kuntoutuksen tavoitteita oli käyty läpi erinäisissä keskusteluissa, mutta niitä ei oltu kirjattu ylös eikä niiden toteutumista oltu arvioitu. Moniammatillisen työpajatyöskentelyn tuloksissa esille nousut perhekuntoutuksen kehittäminen vaiheittaiseksi mahdollistaisi perheen kanssa työskentelyn aloittamisen jo tutustumiskäynnillä. Tutustumiskäynnillä sisällytettäisiin myös perhekuntoutuksen tavoitteiden asettelu yhdessä perheen kanssa. Työntekijällä sekä perheellä tulisi olla yhdenmukaiset tavoitteet työskentelylle (Rautio 2014, 195). Perhekuntoutuksen kehittäminen vaiheittaiseksi toisi perhekuntoutukseen myös selkeyttä ja jatkuvuutta.

Kalliaisen ym. (2018, 18) tutkimuksen mukaan palvelutilanteissa osallisuutta edistäisi laadukas ja kiireetön keskustelu sekä ratkaisujen yhdessä etsiminen. Vanhemmat toivoivat myös perheen yksilöllisyyden ja kokonaistilanteen huomioimista. Kehittämistyön haastatteluihin osallistuneista vanhemmista osa koki, ettei saanut tarpeeksi apua ja tukea perhekuntoutuksen aikana. Myös moniammatillisen työpajatyöskentelyn tuloksissa vanhempien kuulluksi tulemisen ja yksilöllisen tukemisen lisääminen nähtiin osa-alueena, jota tulisi kehittää. Kuulluksi tulemisen kokemuksella haluttiin varmistaa myös, ettei vanhemmat koe jäävänsä yksin. Tämä mahdollistaisi myös perheen yksilöllisten tarpeiden ja tuen huomioimisen ja heille sopivien toimintamallien miettimisen vanhempien kanssa entistä paremmin.

Vanhempien haastattelujen mukaan osallisuutta heikensi myös perhekuntoutuksen vähäiset sisällölliset toiminnot. Perhekuntoutukseen toivottiin lisää sisällöllisiä toimintoja, jotka vastaisivat kuntoutuksen tavoitteita. Moniammatillisen työpajatyöskentelyn tulosten mukaan perheelle tulisi taata yksilölliset perhekuntoutukseen kuuluvat palvelut ja moniammatillinen työskentely perhekuntoutuksen ajalle tulisi varmistaa. Moniammatillisuuden varmistamisella voitaisiin vaikuttaa perhekuntoutuksen sisällöllisiin toimintojen suunnitelmallisuuteen ja lisäämiseen. Moniammatillisuuden toteutumisella varmistettaisiin myös vanhempien tarpeiden laaja-alainen huomioiminen.

Kehittämistyön haastatteluihin osallistuneista vanhemmista kokivat hyötynensä perhekuntoutuksesta. Moniammatillisen työpajatyöskentelyn tuloksissa nousseen perhekuntoutuksen oman työryhmän perustamisen myötä perhekuntoutusta voisi tarjota myös ilman yksilökuntoutusta, jolloin perhekuntoutusta voitaisiin tarjota lasten ja nuorten kuntoutuksesta irrallisena kuntoutusmuotona.

Kallisen ym. (2018, 21) mukaan perhekeskeisyys on yksi tärkeimmistä osallisuutta tukevista elementeistä. Lasten ja nuorten kuntoutuksessa on tunnustettu tarve perhekeskeiselle työotteelle. (Lotze, Bellin & Oswald 2010, 100; Autti-Rämö, Mikkelsen, Lappalainen & Leino 2016, 60.) Tämä nähdään oleellisena osana lapsen ja nuoren hoidossa ja kuntoutuksessa. Kehittämistyön tulosten pohjalta nähdään myös perhekeskeisten periaatteiden elementtejä kuten; vanhempien osallistuminen kuntoutukseen ja heidän mielipiteiden kuunteleminen, yksilölliset palvelut, tuen saanti sekä yhteistyö työntekijöiden kanssa ja tiedonkulku.

Vaalijalan perhekuntoutuksessa on vanhempien haastattelujen mukaan vanhempien osallisuutta tukevia ja sitä heikentäviä tekijöitä. Näihin tekijöihin tulisi kiinnittää jatkossa perhekuntoutuksessa

huomiota, jotta vanhempien osallisuus perhekuntoutukseen mahdollistuisi entistä paremmin. Moniammatillisen työpajan työskentelyssä nousi taas osa-alueita, joilla voimme edistää vanhempien osallisuutta perhekuntoutuksessa.

Osallisuutta tukevien tekijöiden osa-alueissa kaikki haastateltavat kokivat osallisuuden toteutuneen, mutta silti vastauksissa korostui perheiden yksilöllisyys ja eroavaisuudet perheiden tarpeet huomioiden. Tämän vuoksi on tärkeää tukea yksilöllisesti perhekuntoutukseen tulevia vanhempia heidän tarpeiden ja kuntoutustavoitteiden mukaisesti. Perhekuntoutuksen tavoitteet tulisi asettaa ja arvioida yhdessä perheen kanssa ennen perhekuntoutuksen alkua ja niitä tulisi arvioida säännöllisesti.

Haastatteluissa nousseista kehittämisen osa-alueiden voidaan nähdä heikentävän vanhempien osallisuutta. Näissä osa-alueissa oli enemmän nähtävissä eriäviä näkemyksiä vanhempien kokemuksista. Osallisuuden kokemus koostuu erinäisistä asioista ja siihen vaikuttavat erinäiset tekijät. Vanhempien osallisuutta voidaan lisätä varmistamalla heidän kokonaisvaltainen huomioimisensa kuntoutusprosessissa. Perheiden yksilölliset tarpeet tärkeätä huomioida tuen riittävydessä ja perhekuntoutukseen liittyvissä palveluissa.

Osallisuuden kokemus vaihtelee ja syntyy ihmisille eri asioista. Työntekijöillä on merkittävä rooli asiakkaan osallisuuden toteutumisessa näiden osa-alueiden kautta tarkasteltuna. Työntekijät voivat omalla toiminnallaan tukea ja mahdollistaa vanhempien osallisuuden toteutumista. Perhekuntoutuksen omalla työryhmällä voitaisiin työntekijöiden puolelta tukea vanhempien osallisuutta paremmin. Haastatteluihin osallistuneista vanhemmista kaikki kokivat hyötynensä perhekuntoutuksessa, jonka voidaan ajatella kertovan uuden palvelun tarpeellisuudesta. Perhekuntoutuksen oman työryhmän perustaminen mahdollistaisi myös perhekuntoutuksen tarjoamisen omana kuntoutusmuotonaan.

10.2 Eettisyyden ja luotettavuuden arviointia

Koko tutkimusprosessin ajan on tehtävä eettistä pohdintaa, arviointia ja valintoja. Tutkimuksellisen kehittämistyön suunnitteluvaiheessa tutustuin ihmiseen kohdistuvaan tutkimuksen periaatteisiin; Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Ihmisen kohdistuvaan tutkimuksen perusta on luottamus tutkittavan ja tutkijan välillä (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019, 8). Yhtenä tärkeimmistä tutkijan vastuulla olevista seikoista on, että koko opinnäytetyön prosessin ajan tutkijan on varmistettava, että tutkimus ei saa millään tavalla vahingoittaa tutkimukseen osallistujia (Juuti & Puusa 2020, 175).

Tutkimukselliseen kehittämistyöhöni osallistuneille vanhemmille sekä työntekijöille kerroin tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksen, toteutustavan ja tutkimukseen liittyvät lupa-asiat. Heidän osallistumisensa tutkimukseen oli vapaaehtoista. Tutkimukseen osallistumisen pitää perustua vapaaehtoisuuteen sekä osallistujilla tulee olla mahdollisuus keskeyttää osallistuminen kesken tutkimuksen. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019, 8). Kaikilta opinnäytetyöhön osallistuvilta pyydettiin kirjallisesti lupa tutkimukseen osallistumiseen (liite 2 ja liite 3), jossa kerrottiin osallistujalle mikä on tutkimuksen tarkoitus ja miten tutkimuksen tuloksia pyritään hyödyntämään. Teemahaastatteluihin osallistuneille vanhemmille annettiin myös tietosuojailmoitus EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen sekä Suomen tietosuojalain mukaisesti (Your Europe 2021; Tietosuojalaki 1050/2018).

Perhekuntoutus on Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksessa uusi palvelu. Palveluun ohjautuneita perheitä on vielä vähän. Tämän vuoksi on tärkeää, että heidän anonymiteettinsa säilyi. Tämän takaamiseksi sovittiin, että julkaisemisvaiheessa opinnäytetyöstä poistetaan tarkat organisaatiokohtaiset tiedot. Tämän vuoksi opinnäytetyössä ei tuoda esille perhekuntoutusyksikön nimeä, vaan käytetään yleistä nimitystä perhekuntoutusyksikkö. Tällä tavoin tutkimukseen osallistuvien yksityisyyttä suojellaan ja taataan tutkimuksessa (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019, 12). Anonyymiuden suojan turvaamisella voi olla myös vaikutusta, tutkimukseen osallistumishalukkuuteen. Kaikki haastatteluihin kysytyt vanhemmat suostuivat haastatteluun. Vanhempien kokemustiedon saaminen haastattelujen kautta oli tutkimuksellisesti tärkeää.

Tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan tutkimusmenetelmän sopivuutta mitata sitä asiaa, mitä on tarkoitus mitata. Tähän tutkija voi vaikuttaa hyvällä suunnittelulla ja arvioinnilla miten haluttua asiaa voidaan mitata. Menetelmä valintaan vaikuttaa se, miten tutkimuskysymyksiin saadaan vastaus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa korostuu myös käsitteiden ymmärtäminen tutkijan tarkoittamalla tavalla. (Vilka 2021, 193–194.)

Laadullinen tutkimusmenetelmä sopii käytettäväksi, kun tutkimuksessa halutaan tavoittaa ihmisten omia kuvauksia todellisuudesta. (Vilka 2021, 118). Opinnäytetyössä haluttiin saada tietoa vanhempien kokemuksista, jonka vuoksi laadullinen tutkimusmenetelmä vastasi opinnäytetyöni tarkoitusta. Opinnäytetyössäni teemahaastattelu sekä työpajatyöskentely sopivat hyvin opinnäytetyön aineiston keruumenetelmiksi. Menetelmä valintoja tehdessäni huomioin myös oman osaamiseni tutkimuksen tekijänä. Työntekijöiden mielipidettä perhekuntoutuksen toimivuudesta ja kehittämisen osa-alueista kartoitin taas kirjallisesti suostumuslomakkeeseen liitettyjen kysymysten avulla. Työntekijöiden vastaukset jäivät niukoiksi eikä aineisto vastannut tutkimuskysymyksiini, tämän vuoksi en käyttänyt aineistoa opinnäyttyössäni. Käyttämällä myös tässä haastattelua aineiston keruumenetelmänä, olisin voinut saada laajemmin tietoa työntekijöiden kokemuksista perhekuntoutukseen liittyen.

Annoin vanhemmille haastattelulomakkeet (liite 1) etukäteen tutustuttaviksi osallisuus -käsitteen monimuotoisuuden takia. Vanhemmat saivat tutustua haastattelun aihe alueisiin etukäteen. Etukäteen annettu haastattelulomake saattoi vaikuttaa haastattelun vastauksiin myös niitä kaventavasti, koska osa-alueet oli etukäteen heille määritelty. Teemahaastattelussa on vaarana, että teemat ohjaavat liikaa haastattelua (Tuomi & Sarajärvi 2018, 89). Perhekuntoutukseen osallistuneet vanhemmat olivat opinnäytetyön kannalta oikea kohderyhmä kertomaan kokemuksistaan perhekuntoutuksesta. Samoin työpajaan osallistuneet työntekijät olivat työskennelleet perhekuntoutuksessa, tai olleet muutoin mukana kehittämässä toimintaan työryhmässä.

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida siirrettävyyden kautta. Tällä tarkoitetaan sitä, että voidaanko tutkimuksen tuloksia siirtää muihin vastaaviin tilanteisiin tai toimintaympäristöihin. (Lähdesmäki, Hurme, Koskimaa, Mikkola & Timberg, 2012.) Tutkimuksen kehittämisohdotukset laadittiin Vaalijalan perhekuntoutukseen, mutta tutkimuksesta saatua tietoa ja kehittämisohdotusten sisältöjä voidaan kuitenkin hyödyntää myös vanhempien osallisuuden edistämässä muissa organisaatioissa ja perheiden kanssa työskennellessä.

Tutkijan omaa roolia ja sen vaikutusta tuloksiin tulisi myös arvioida (Aaltio & Puusa 2020, 185). Omalla kokemattomuudella tutkimuksen teossa on voinut olla vaikutusta prosessiin. Tutkimuksen maailman liittyy paljon erinäisiä asioita ja ilmiöitä, jotka avautuivat kirjallisuuden ja opinnäytetyön tekemisen kautta. Tutkimuksen tekoa ohjaavat eettiset valinnat ja tutkimuksen tekoon liittyvät käytännöt ja linjaukset olen pyrkinyt huomioimaan opinnäytetyötä tehdessäni.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tärkeää kirjata ja kuvata tarkkaan tutkimuksen eteneminen ja perustella siihen liittyvät valinnat. (Aaltio & Puusa 2020, 180–181, Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 232.) Opinnäytetyössäni olen pyrkinyt tarkkaan kirjaamiseen ja prosessin kuvaamiseen yksityiskohtaisesti. Koko opinnäytetyö prosessin ajan olen tehnyt muistiinpanoja, jotka ovat helpottaneet minua opinnäytetyön yksityiskohtaisessa dokumentoinnissa.

Haastatteluun osallistuneista vanhemmista olivat minulle entuudestaan tuttuja. Suurin osa haastatteluista tehtiin Teams -sovellusta käyttäen, joka oli niin minulle, kun haastateltaville uusi kokemus. Teams -sovelluksen kautta haastattelu sujui hyvin, mutta kasvotusten tehty haastattelu tuntui mielestäni luontevammalta. Teams -sovelluksen tuoma ”jäykkyys” saattoi vaikuttaa haastattelun ilmapiiriin, keston ja keskustelun syvyyteen.

10.3 Jatkotutkimusehdotukset

Tutkimuksellisen kehittämistyön aineiston pohjalta nousi perhekuntoutukselle viisi kehittämis ehdotusta. Tärkeää olisi tutkia kehittämis ehdotusten jalkauttamista organisaatioon ja mitä vaikutusta näillä toimenpiteillä on vanhempien osallisuuden näkökulmasta.

Tutkimuksellisessa kehittämistyössä keskityttiin osallisuuden tarkasteluun vanhempien näkökulmasta. Vaalijalan perhekuntoutuksen keskiössä on kuitenkin lapsi tai nuori, joten heidän osallisuutensa toteutumista perhekuntoutusprosessissa olisi myös tärkeä tutkia.

Asiakasosallisuuden tärkeyden ja perheiden yksilöllisyyden vuoksi perhekuntoutuksen arviointi ja kehittäminen asiakkaiden osallisuutta tukevaan suuntaan tulisi olla jatkuvaa. Tutkimuksellisessa kehittämistyössäni nousseita osallisuuden elementtejä voitaisiin hyödyntää toiminnan tarkastelussa ja arvioinnissa asiakaspalautteen kautta. Vanhempien osallisuuden tarkastelu ja tutkimus olisi hyvä laajentaa myös oppilaskoteihin, joissa olisi myös tärkeää tutkia miten vanhempien osallisuus toteutuu lasten ja nuorten kuntoutuksessa oppilaskodeilla.

LÄHTEET

- Aaltio, Iris & Puusa, Anu 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus Oy, 177–188.
- Autti-Rämö, Ilona, Mikkelsen, Marja, Lappalainen, Tiina & Leino, Eeva 2016. Kuntoutumisen prosessi. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona, Salminen, Anna-Liisa, Rajavaara, Marketta & Ylinen, Arne (toim.) Kuntoutuminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 56–73.
- Bailey, Donald B., Raspa, Melissa & Fox, Leslie C. 2012. What is the Future of Family Outcomes and Family-Centered Services? *Topics in Early Childhood Special Education* 31(4): 216–223. <https://doi.org/10.1177%2F0271121411427077>. Viitattu 6.2.2022.
- Bamm, Elena L. & Rosenbaum, Peter 2008. Family-Centered theory: Origins, Development, barriers, and supports to implementation in rehabilitation medicine. *Arch Phys Med Rehabil* (89): 1618–1624. <https://doi.org/10.1016/j.apmr.2007.12.034>. Viitattu 26.5.2021.
- Halme, Nina, Vuorisalmi, Merja & Perälä, Marja-Leena 2014. Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa. Työntekijöiden näkökulma. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 4/2014. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-110-5>. Viitattu 13.1.2022.
- Heino, Tarja, Berg, Kristiina & Hurtig, Johanna 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun ja perhetyönmuotojen esittelyä ja jäsennyksiä. Helsinki: Stakes.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Hämeenlinna: Karistonkirjapaino Oy.
- Hynninen, Piritta 2021. Kuntoutusohjaaja. Vaalijalan osaamis- ja tukikeskus. Konsultoiva ja kuntouttava perhetyö. Haastattelu 1.6.2021.
- Härkäpää, Kristiina 2015. Asiakkaan toimijuus ja osallisuus kuntoutuksessa. Verkkojulkaisu. <https://www.luc.fi/loader.aspx?id=298f538c-6d69-48d1-a71f-bc8cf67cc931>. Viitattu 11.9.2021.
- Innokylä i.a. Tulevaisuuden muistelu. Verkkojulkaisu. <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/tulevaisuuden-muistelu>. Viitattu 21.11.2021.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu 2020. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus Oy, 141–143.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu 2020. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus Oy, 173–175.
- Järvikoski, Aila 2013. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43. Viitattu 5.5.2021.
- Kallinen, Kati, Laitinen, Merja, Lantela, Lauri, Leinonen, Jaana, Nikupeteri, Anna, Nurmi Henna & Turunen, Tuija 2018. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuus monitoimijaisen yhteistyön mahdollisuuksina ja haasteina. Teoksessa Petrelius, Päivi & Eriksson Pia (toim.) Uudistuva lastensuojelukohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Työpäpaperi 32/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-208-6>. Viitattu 24.4.2021.
- Kananen, Jorma 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä ammattikorkeakoulun julkaisuja-sarja. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Karhula, Maarit, Veijola, Arja & Ylisassi, Hilikka 2016. Tavoitteiden asettamisen käytäntö. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona, Salminen, Anna-Liisa, Rajavaara, Marketta & Ylinen, Arne (toim.) Kuntoutuminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 225–238.
- Karvonen, Piritta 2013. Toimintamalli perheiden kanssa tehtävään työhön. Kompassiin uusi suunta. Opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysala. Lahden ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201305138145>. Viitattu 28.10.2021.

- Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta- opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Sosiaali – ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 63. Pdf-tiedosto. <https://www.julkari.fi/handle/10024/77944>. Viitattu 27.8.2021.
- Kaseva, Kaisa 2011. Asiakkaan asema, itsemäärääminen ja vaikutusmahdollisuudet sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisessä: Integroitu kirjallisuuskatsaus. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:16. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3188-6>. Viitattu 20.6.2021.
- Kauppila, Jorma, Sipari, Salla & Suhonen-Polvi, Hanna 2016. Lapsen kokonaiskuntoutus kehitysympäristössään. Teoksessa Autti- Rämö, Ilona, Salminen, Anna-Liisa, Rajavaara, Marketta & Ylinen, Aarne (toim.) Kuntoutuminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 110–121.
- Kauppinen, Piia 2017. Perhelähtöinen työskentely lapsen kuntoutusprosessissa. Perhelähtöisen työskentelyn kehittäminen Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksen lasten kuntoutusyksiköissä. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala. Savonia-ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201705015865>. Viitattu 27.10.2021.
- King, Susanne, Teplicky Rachel, King Gillian & Rosenbaum Peter 2004. Family-Centered Service for Children With Cerebral Palsy and Their families: A Review of the Literature. *Seminars on Pediatric Neurology* 11(1):78–86. <https://doi.org/10.1016/j.spen.2004.01.009>. Viitattu 18.2.2021.
- Kivinen, Tuula, Vanjusov, Heidi & Vornanen, Riitta 2020. Asiakkaan ääni –osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Teoksessa Hujala, Anneli & Taskinen, Helena (toim.). Uudistuva sosiaali- ja terveysala. Tampere University Press, 267–293. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>. Viitattu 1.10.2021.
- Koivikko, Matti & Sipari, Salla 2006. Lapsen ja nuorten hyvä kuntoutus. Valkeakoski: Vajaaliikkeisten Kunto ry.
- Koivikko, Matti & Sipari, Salla 2020. Lasten ja nuorten kuntoutuksen yhdyspinnat. *Kuntoutus* 43 (2): 38-44. <https://doi.org/10.37451/kuntoutus.97305>. Viitattu 12.1.2022.
- Kokkonen, Jorma 2001. Lasten ja nuorten kuntoutus. Teoksessa Kallanranta, Tapani, Rissanen, Paavo & Viikkumaa, Ilpo 2001. Kuntoutus. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 395–399.
- Kokorelias, Kristina M., Gignac, Monique A. M., Naglie, Gary & Cameron, Jill I., 2019. Towards a universal model of family centered care: a scoping review. *BMC Health Services Research* (19): 564. <https://doi.org/10.1186/s12913-019-4394-5>. Viitattu 22.2.2021.
- Kosciulek, J.F. (1999). Consumer direction in disability formulation and rehabilitation service delivery. *Journal of rehabilitation*, 65 (2), 4–9. Viitattu 11.9.2021.
- Kujala, Eila 2003. Asiakslähtöinen laadunhallinnan malli. Tilastolliseen prosessin ohjaukseen perustuva sovellus terveyskeskukseen. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-5605-X>. Viitattu 22.5.2021.
- Kuntalaki 410/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410#Pidp446942464>. Viitattu 27.6.2021.
- Kuntoutuksen selonteko 2002. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:6. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201309236178>. Viitattu 19.4.2021.
- Kuo, Dennis, Houtrow, Amy, Arango, Polly, Kuhlthau, Karen, Simmons & Neff, John 2011. Family-centered Care: Current Applications and Future Directions in Pediatric Health Care. *Matern Child Health Journal* 16 (2): 297–305. Viitattu 27.4.2021.
- Laitila, Minna 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Fenomenografinen lähestymistapa. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Terveystieteiden tiedekunta. Hoitotieteenlaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0224-5>. Viitattu 14.9.2020
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/218. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812#L2P8>. Viitattu 4.7.2021.
- Launiainen, Helena & Sipari, Salla 2011. Lapsen hyvä kuntoutus käytännössä. Pdf-tiedosto. http://www.vlkunto.fi/julkaisut/Kuntoutus_1-190.pdf. Viitattu 13.2.2021.

Leemann, Lars & Hämäläinen, Riitta- Maija 2015. Asiakasosallisuus. Sosiaalisen osallisuuden esittämisen koordinaatiohanke, Sokra. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Pdf-tiedosto. https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/. Viitattu 4.5.2021.

Leemann, Lars & Hämäläinen, Riitta- Maija 2016. Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Yhteiskuntapolitiikka 81:5, 586–594. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016102725606>. Viitattu 7.5.2021.

Linnakangas, Ritva, Lehtoranta, Pirjo, Järvikoski, Aila ja Suikkanen, Arto 2010a. Lasten ja nuorten psykiatrisen kuntoutus. Muutosten ja koettujen vaikutusten arviointi. Kuntoutus- lehti 4, 3–20. https://issuu.com/kuntoutussaatio/docs/kuntoutus_4_10_pdf. Viitattu 14.3.2021.

Linnakangas, Ritva, Lehtoranta, Pirjo, Järvikoski, Aila ja Suikkanen, Arto 2010b. Perhekuntoutus Puntarissa Kelan psykiatrisen perhekuntoutus hankkeen arviointi. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 109. Kelan tutkimusosasto. Verkkodokumentti. <http://hdl.handle.net/10138/17451>. Viitattu 28.3.2021.

Linnakangas, Ritva & Lehtoranta, Pirjo 2011. Psykkisesti oireilevien lasten ja nuorten perhekuntoutus. Teoksessa Järvikoski, Aila, Lindh & Suikkanen, Asko 2011. Kuntoutus muutoksessa. Tampere: Juvenus Print, 207-219.

Lotze, Geri M., Bellin, Melissa H. & Oswald, Donald P. 2010. Family- Centerd Care for Children with Special Needs: Are we Moving Forward? Journal of family social Work 13: 100–113. <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.savonia.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=b4412756-de98-4fa6-af0e-7c718498c24f%40sessionmgr103>. Viitattu 14.2.2021.

Lähdesmäki, Hurme, Koskimaa, Mikkola & Timberg 2012. Menetelmäpolkuja humanisteille. Tutkimuksen toteuttaminen. Verkkojulkaisu. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-toteuttaminen>. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Viitattu 31.3.2022.

Melamies, Niina, Pärnä, Katariina, Heino, Liisa & Miller, Helena 2012. Lapsi kuntoutujana – haaste aikuisille. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 7. lisäpainos. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy, 103–121.

Miller, Helena & Törrönen, Maritta 2010. Arvostava ja aito kohtaaminen. Teoksessa Törrönen, Maritta & Pärnä, Katariina (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Bookwell Oy, 67–88.

Määttä, Paula 2001. Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. 2.painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Määttä, Paula ja Rantala, Anja 2010. Tavallisen erityinen lapsi. Onnistuneen yhteistyön arvoitusta ratkomassa. 2.painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Närhi, Kati, Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila- Leena 2014. Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. Janus 22 (3):22–24. <https://journal.fi/janus/article/view/51212>. Viitattu 13.5.2021.

Ojasalo, Katri, Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2014. Kehittämistyön menetelmät. 3-4.painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Olsson, Karin, Laine, Seppo, Heino, Liisa, Pärnä, Katariina & Törrönen, Maritta 2010. Perhekuntoutuksen tulevaisuus. Teoksessa Törrönen, Maritta & Pärnä, Katariina (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Bookwell Oy, 277–284.

Phoenix, Michelle, Jack, Susan, Rosenbaum Peter & Missiuna, Cheryl 2020. A grounded theory of parents' attendance, participation and engagement in children's developmental rehabilitation services: Part 2. The journey to child health and happiness. Disability and rehabilitation 42 (15): 2151–2160. <https://doi.org/10.1080/09638288.2018.1555618>. Viitattu 14.1.2022.

Pärnä, Katariina 2010. Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluna. Teoksessa Törrönen, Maritta & Pärnä, Katariina (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Bookwell Oy, 41–50.

Raivio, Helka 2018. Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015-2018 loppuraportti. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. Työpaperi 7/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-070-9>. Viitattu 13.5.2021.

Rautio, Susanna 2014. Kumppanuus ja moniammatillinen yhteistyö neuvolan perhetyössä. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 51 (3):191–202. <https://journal.fi/sla/article/view/48321>. Viitattu 18.2.2022.

Salonen, Kari, Eloranta, Sini, Hautala, Tiina & Kinos Sirpa 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulussa. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108. Pdf-tiedosto. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>. Viitattu 3.11.2021.

Seppälä, Eeva & Veijola Arja 2012. Lapsen ja nuoren kuntoutuksen kehittäminen. Pdf-tiedosto. <https://vlkuntoutus.fi/pdf/lapsen-ja-nuoren-kuntoutuksen-kehittaminen-2013.pdf>. Viitattu 12.5.21.

Shier, Harry 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. A New Model for Enhancing Children's Participation in Decisions – Making in line with article 12.1 of the Nations Convention on the Rights of the Child. *Children & Society* (15):107–117. <https://doi.org/10.1002/chi.617>. Viitattu 6.9.2021

Siebes R. C., Wijnroks L., Ketelaar, M., van Schie, P.E.M., Gorter, J.W. & Vermeer, A. 2007. Parent participation in paediatric rehabilitation treatment centres in the Netherlands: a parents' viewpoint. *Child Care Health Dev.* 33(2): 196–205. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2006.00636.x>. Viitattu 21.4.2021.

Sipari, Salla, Vänskä, Nea & Pollari, Kirsi 2017. Lapsen edun toteutuminen kuntoutuksessa. Osallistumista ja toimijuutta vahvistavat hyvät käytännöt. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja. Kela. <http://hdl.handle.net/10138/220550>. Viitattu 1.4.2021.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#a1301-2014>. Viitattu 7.8.2021.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2021. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Verkkojulkaisu. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>. Viitattu 16.5.2021.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2019a. Asiakkaat ja osallisuus. Sote-uudistus. Verkkojulkaisu. <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/palvelujen-tuottaminen/asiakkaat-ja-osallisuus>. Viitattu 10.8.2021.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2019b. Lastensuojelunkäsikirja. Perhekuntoutus. Verkkojulkaisu. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus>. Viitattu 24.3.2021.

Toikko, Timo 2006. Asiakkaiden osallistuminen palveluiden suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen. Verkkojulkaisu. <https://docplayer.fi/47058554-Asiakkaiden-osallistuminen-palveluiden-suunnitteluun-toteutukseen-ja-kehittamiseen.html>. Viitattu 11.9.2021.

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämiproessiin, osallistamiseen ja tiedon tuotantoon. 3.painos. Tampere: Tampereen yliopisto paino Oy. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 1.4.2021.

Tietosuoja laki 1050/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20181050>. Viitattu 2.2.2022.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3. Pdf-tiedosto. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf. Viitattu 29.3.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Vaalijalan kuntayhtymä julkaisuaika tuntematon. Lasten ja nuorten oppilaskodit. Verkkojulkaisu. https://www.vaalijala.fi/lasten_oppilaskodit. Viitattu 12.7.2021.

Vilkka, Hanna 2021. Tutki ja kehitä. 5. painos. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Vilén Marika, Seppänen Paula, Tapio, Nina & Toivanen, Riikka 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: kirjapaja.

Virtanen, Petri, Suoheimo, Maria, Lamminmäki, Sara, Ahonen, Päivi & Suokas, Markku 2011. Matkaopas asiakaslähtöisen sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 28/2011. Pdf-tiedosto. <https://www.businessfinland.fi/globalassets/julkaisut/matkaopas.pdf>. Viitattu 26.4.2021.

Vuorenmaa, Maarit 2016. Äitien ja isien osallisuus perheessä ja lasten palveluissa sekä osallisuuteen yhteydessä olevat tekijät. Akateeminen väitöskirja. Terveystieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0019-7>. Viitattu 27.4.2021.

Your Europe 2021. Yleinen tietosuoja-asetus. Euroopan unionin virallinen verkkosivusto. Verkkojulkaisu. https://europa.eu/youreurope/business/dealing-with-customers/data-protection/data-protection-gdpr/index_fi.htm#shortcut-0. Viitattu 2.2.2022.

LIITE 1: TEEMAHAASTATTELU RUNKO

Taustatiedot:

- Sukupuoli
- Perhekuntoutusjakson pituus:
- Perhekuntoutusjaksoon osallistuneet henkilöt (lukumäärä)
- Tulosityy perhekuntoutukseen?

TEEMA 1 Perhekuntoutuksen tavoitteet ja tiedon kulku (osallistuminen tavoitteiden laadintaan/arviointiin, riittävä tiedon saanti)

TEEMA 2 Vanhempien aktiivinen rooli (toimijuuden tukeminen, kuntoutuksen (sisällön) suunnitteluun ja toteutukseen osallistuminen)

TEEMA 3 Toimiva Yhteistyö (vuorovaikutus, kunnioitus, yhteinen ymmärrys/kieli)

TEEMA 4 Kumppanuus (tasavertaisuus, kuulluksi tuleminen, omien mielipiteiden esille tuonti, vaikutusmahdollisuus)

TEEMA 5 Työntekijän rooli (yhteinen päätöksen teko, yksilöllinen tuen ja avun saanti, kuunteleminen, tiedottaminen, kuntoutukseen mukaan osallistaminen)

TEEMA 6 Perhekuntoutuksesta saatu tuki (yksilöllisyys, palvelun vastaavuus, hyödyllisyyden arviointi)

TEEMA 7 Osallisuutta tukevat käytännöt (osallisuutta tukevat toiminnot/ työskentelytavat)

LIITE 2. TUTKIMUKSEEN SUOSTUMUS- LOMAKE

Hei!

Opiskelen Savonia ammattikorkeakoulussa kuntoutuksen ylemmän ammattikorkeakoulun tutkintoa. Teen opinnäytetyöni Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksen perhekuntoutuksesta. Opinnäytetyöni tarkoitus on tutkia, miten vanhemmat kokivat osallisuuden toteutuvan perhekuntoutuksessa. Haluan kerätä tietoa siitä, mitkä asiat mielestänne tukivat osallisuuttanne kuntoutukseen ja mitkä heikensivät sitä. Olen saanut tutkimusluvan Vaalijalan osaamis- ja tukikeskukselta opinnäytetyön tekemiseen.

Haluaisin haastatella teitä, perhekuntoutukseen osallistuneita vanhempia tiedon keräämistä varten. Haastattelu ajankohta sovitaan yhdessä. Haastattelu toteutetaan perhekuntoutusyksikössä. Haastattelut nauhoitetaan analysoinnin helpottamiseksi, mutta sen jälkeen nauhoitettu aineisto hävitetään. Opinnäytetyön tulokset esitetään nimettömänä eikä niistä voi tunnistaa teitä. Tutkimuksesta saatua tietoa hyödynnetään perhekuntoutuksen kehittämisessä. Tutkimukseen osallistuminen on teille vapaaehtoista.

Terveisin, Minna Moilanen

Suostun haastateltavaksi opinnäytetyöhön, joka käsittelee vanhempien kokemuksia osallisuudesta perhekuntoutuksessa.

Nimi

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus

Liitteet

Tietosuojailmoitus

LIITE 3. TUTKIMUKSEEN SUOSTUMUS - LOMAKE

Tervetuloa moniammatilliseen kehittämisen työpajaan!

Opiskelen Savonia ammattikorkeakoulussa kuntoutuksen ylemmän ammattikorkeakoulun tutkintoa. Teen opinnäytetyöni Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksen perhekuntoutukselta. Työpaja järjestetään osana tutkimuksellista kehittämistyötäni. Työpajassa tuotetaan aineistoa opinnäytetyöhöni. Työpajassa käydyt pienryhmä keskustelut nauhoitetaan työpajassa syntyneen analysoinnin helpottamiseksi, mutta sen jälkeen nauhoitettu aineisto hävitetään. Opinnäytetyön tulokset esitetään nimettömänä eikä niistä voi tunnistaa teitä. Tutkimuksesta saatua tietoa hyödynnetään perhekuntoutuksen kehittämisessä. Tutkimukseen osallistuminen on teille vapaaehtoista.

Terveisin, Minna Moilanen

Annan suostumukseni tutkimukseen osallistumiseen

Kyllä _____

Ei _____

1. Työskentelitkö jonkun perheen kanssa perhekuntoutuksen aikana?

Kyllä _____

Ei _____

